

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: historie
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: Dějepis – Občanská výchova

Poslední léta T.G. Masaryka
The Last Yearst of T.G. Masaryk

Diplomová práce: 2007-FP-KAD-182

Autor:

Eva Koucká

Podpis:

.....

Adresa:

Jeřábová 1352
263 01, Dobříš

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.

Konzultant:

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 8. 1. 2008

Eva Koucká

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala všem, díky kterým jsem mohla tuto práci dokončit. Především děkuji svému vedoucímu diplomové práce, našemu z předních historiků na dějiny v období mezi válkami, univerzitnímu profesorovi, panu Robertu Kvačkovi. Zejména za velkou dávku trpělivosti, při radách ohledně výběru literatury a v neposlední řadě děkuji za poutavé výklady i méně uváděných podrobnostech ze života T.G.Masaryka, za cenné a podnětné rady a jeho čas, který této práci věnoval. Dále bych ráda poděkovala pracovníkům z muzea TGM v Lánech, zvláště Bc. Magdaléně Mikeskové za její pomoc a ochotu a nesmím opomenout poděkovat Ing. Aleně Velkové z památníku a galerie TGM v Hluboši, kolektivu z městského archívu v Příbrami a městskému archívu v Dobříši.

Resumé

Diplomová práce zachycuje poslední léta prvního československého prezidenta T.G. Masaryka. Shrnuje Masarykova stanoviska k politickému vývoji první poloviny třicátých let. Zaznamenává důvody a průběh Masarykovy demise, charakterizuje období Masarykova života na lánském "odpočinku". Líčí ohlas Masarykovy smrti včetně názorů na Masaryka, publikovaných v zahraničním tisku. Masarykův pohřeb představuje výraz hluboké sounáležitosti prvního prezidenta Československa s tímto státem.

Summary

Diploma paper describes last years of the first Czechoslovak president T.G. Masaryk, summarize Masaryk's attitude to political progress of 30's. It is also talking about reasons and process of Masaryk's resignation and define Masaryk's live in Lánský. Diploma paper paints public acceptance of Masaryk's death and people's ideas on Masaryk, which were published even abroad. A huge Masaryk's funeral is a proof of people's reverence to Masaryk.

Sommaire

La these de graduation est consacré sur les dernieres années du premier président T.G.Masaryk.En résumé les points de vue de Masaryk vers les themes politiques,dans la premiere moitié des années trente. Remarquant les raisons et les procédures de masaryk pour démissionner , caractérisant sa période de vie dans l'annuaire „le repos“. Décrivant la réaction de mort de Masaryk, inclus le point de vue international. Enterrement de Masaryk a montrer les themes profondes, et la solidarité avec le premier président de la tchécoslovaquie

Obsah

1. Úvod

1.1. Seznámení s prací

2. Masarykovo prezidentství

2.1 Masarykova osobnost

2.2. Masaryk jako politik i jako filosof

2.3. Masarykova činnost v exilu

2.4. Vznik Československa a prezidentský úřad

2.5. Ústava a její novelizace

2.6. Vnitřní atmosféra nově vzniklého ČSR

2.7. Volby, německá menšina a její vývoj a výsledky

2.9. Masarykův zdravotní stav ve 30. letech

3. Masarykova abdikace

3.1. ČSR ve stínu hospodářské krize a její důsledky

3.2. Masarykova prezidentova volba a jeho činnost do abdikace

3.3. Obrana demokracie

3.4. Obraz politického obrazu v roce 1935

3.5. Masarykovo odstoupení

3.6. Beneš - prezident ČSR

4. Masarykův život v Lánech (1935-1937)

4.1. Lány jako domov prezidenta

4.2. Pohled do zahraničí

4.3. Nemoc Masaryka

4.4. 14. září 1937 - smrt prezidenta

5. Pohřeb – smutek, úcta sounáležitost

5.1. Smrt v Lánech

5.2. Přípravy na převoz do Prahy

5.3 Průběh pohřebních aktů

5.4. Poslední rozloučení T.G.M. s Prahou

5.5. Na Lánském hřbitově

5.6. Ohlasy ze zahraničí

6. Závěr

6.1. Seznam použitých pramenů a literatury

6.2. Prameny

6.3. Literatura

6.4. Obrazové přílohy

1. Úvod

Název tématu mé diplomové práce je „*Poslední léta T.G.Masaryka*“. Každému člověku je sympatické některé z historických období více a jiné méně. Jsou lidé, kteří z obliby k pravěku nebo středověku postaví repliku pravěké osady, opraví středověký hrad, napíší román o starověkém Římu, či celý život zasvěť archeologickému výzkumu starého Egypta. Každá doba je tvůrcem a ničitелеm zároveň, má své priority a své oběti a poznamenává vývoj celé společnosti. K mým blízkým obdobím patří čas první republiky. Mám ráda filmy a literaturu, které tuto dobu sledují a přibližují, zajímají mě události a postavy, které ji tvořily. Bezesporu největší osobností první republiky byl její prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Proto mě téma zaujalo a zvolila jsem si ho pro svoji diplomovou práci.

Nejsem filosof s žádným brilantním myšlením a úsudkem, nejsem bohužel ani historička pátrající trpělivě dlouhé roky v knihovnách a archívech po pramenech a nemohu jim proto svojí práci konkurovat. Studuji dějepis pro základní školy a přesto, nebo právě proto, jsem vytvořila diplomovou práci, která by mohla být prvním stupínkem v poznání období časově ne příliš vzdáleném, zdánlivě přehledném a mnoha knižními publikacemi zdokumentovaném. Dle mého názoru je to důležité období v poznání naší současnosti. Ovšem znalosti o životě a díle T.G.M bývají mnohdy velmi ploché, jak jsem měla možnost se přesvědčit na školách mezi dětmi při své pedagogické praxi. Zmínila jsem se, že je nepřehledné množství literatury a textů o Masarykovi, což paradoxně ztěžuje práci při výběru a čerpání z nich. Mnozí autoři se soustředili spíše na popis hrdiny-Masaryka, než na životopis člověka-Masaryka. Zatímco literatura o Masarykovi před rokem 1918 je bohatá, poslední léta Masaryka neoplývají nadbytkem textu a tomuto období zatím žádná speciální monografie věnována nebyla.

Nyní bych ráda představila literaturu, ze které jsem čerpala. Na počátku chci uvést úplně první knihu, ze které jsem se dozvěděla o T.G.M. Byla to kniha „Masaryk ve fotografii“ vydané ke skonu prvního prezidenta v roce 1937 s průvodním slovem Karla Čapka. Vynikající pomocí při studiu o prezidentu Masarykovi a jeho době je kniha Jiřího Kovtuna, *Republika v nebezpečném světě*, což je historická práce věnovaná nejen samotnému T. G. Masarykovi, ale tato kniha je obrazem celé první československé republiky za jeho prezidentství.

Je zároveň monumentálním i čtivým obrazem dobové české společnosti. Je psána se zvláštním důrazem na zahraničně-politické ukotvení československého státu a pohledu na něj. Publikace se řadí k tomu nejlepšímu, co bylo o novodobých českých dějinách napsáno. Nezbytným zdrojem informací o období první republiky s jeho osobnostmi je XIII. (1918-1929) a XIV.(1929-1938) svazek Velkých dějin zemí Koruny české od historika Antonína Klimka. Jednotlivé svazky jsou vybaveny základním poznámkovým aparátem, dobovými fotografiemi, bohatým obrazovým a dokumentačním materiálem a rejstříky. Čtrnáctý svazek Velkých dějin zemí Koruny české zachycuje období let 1929–1938, tj. druhé desetiletí existence samostatné Československé republiky až do osudné mnichovské konference. Antonín Klimek navazuje na svůj předchozí díl, který podává podrobný popis období prvních deseti let od vzniku samostatného československého státu. Detailně zaznamenává vytváření nových státních institucí, politický systém ČSR, proměny česko-německých a česko-slovenských vztahů, nezapomíná na hospodářský i kulturní vývoj nově vzniklého státu. Obsáhlé líčení kritických let před druhou světovou válkou se samozřejmě nevyhýbá kontroverzním otázkám a problémům vnitřní i zahraniční politiky československého státu. Jeho další knihou, z které jsem čerpala, byl 30. leden 1933 Nástup Hitlera k moci, kde se autor zabývá na pozadí dramatické mozaiky událostí tehdejší Evropy příčinami rozmachu totalitních hnutí a ohrožení demokratického systému. Nepostradatelně každému, kdo chce blíže poznat historii vzniku a počátků československého státu, poslouží dílo Ferdinanda Peroutky Budování státu I-IV díl. Psal je publicista, který detailněji, ze svých zkušeností a také na základě informací politiků, znal politiku, její aktéry, různé motivy, vztahy, okolnosti a souvislosti vývoje a působení politiky. Z další literatury nelze opomenout práce Jaroslava Opata, který patří k předním znalcům života a díla T. G. Masaryka. Vydal knihu Filozof a politik T. G. Masaryk 1882–1893, která velmi detailně podrobně zaznamenala Masarykova pražská léta. Monografie Průvodce životem a dílem T.G.M je už pohledem na „celkového“ Masaryka.

Publikace k posledním letům a skonu je málo, opírala jsem se více o prameny. Z literatury třeba připomenout knihu Stanislava Jandíka T.G.M. v Lánech. Z publikovaných pramenů souhrn svědectví T.G.M., jak jsme ho viděli a výbor ze záznamů Masarykova tajemníka Schenka uspořádaný Jindřiškou Smetanovou do edice Proč se neřekne pravda. Čerpala jsem z dobového tisku, z Českého slova, Lidových listů, Venkova, Národní politiky.

V rámci diplomové práce se pokouším především o přiblížení období první republiky. Nejmladší generace nezdědka slýchává od svých prarodičů vyprávění o tom, jak se žilo za „tatička Masaryka“. Ani já jsem netvořila výjimku. Skoro pravidlem bývá nekritické idealizování doby, ekonomické situace, politiky i samotných politiků. Nejde mi ale o celistvou historii státu, spíše o jeho profil, jak se ho snažil vytvářet Masaryk se svými politicky blízkými.

Byla první republika skutečně obdobím, k němuž bychom měli vzhlížet s obdivem? Jednoznačnou odpověď asi nelze stanovit. Československo trpělo celou řadou neduhů přebujelou mocí politických stran, osobní nevraživostí politiků, korupčními aférami. Vytvořilo a udrželo si demokratický systém a toto demokratické „českoslovenství“ připoutalo i většinu Čechů a Slováků. Masarykova zásluha na tom byla nepochybná. Odtud reakce společnosti na jeho odchod, která je podstatnou částí mé diplomové práce.

2. Masarykovo prezidentství

Jakou osobností byl T.G. M.? Život Tomáše Masaryka se dá vyprávět i legendisticky. Vztah k němu je dokonce nadneseně pokládán za měřítko. *„Režimy přicházely a končily, pomníky se stavěly a kácely, Masaryk byl milován i zlořečen. Dodnes platí: Řekni mi, co si myslíš o Masarykovi a já ti řeknu, kdo jsi. Nuže: Kdo to byl T.G.M.“?*

Masaryk se narodil pouhé dva roky po zrušení roboty. Tatínek byl Slovák, pocházel z venkova poblíž Hodonína a vypracoval se postupně až na šafáře velkostatku. Rodina maminky patřila v Hodoníně spíše k zámožnějším, ona sama se před svatbou živila jako hospodyně a kuchařka v bohatších rodinách.

Hodonín, Mutěnice, Čejč, Čejkovice to jsou místa v kraji, kde se Tomáš Masaryk narodil a prožil dětství. Bohaté, velké vsi uspořádané v rovině, obklopené úrodnými vinohrady, lidé spořádaní, pracovití a pobožní. Tak mutěnickou vinařskou oblast známe dnes, ani v době Tomášova dětství nebyla tato moravská „prováns“ jinačí. Krajina ponořená do sebe, z velkých měst nejbliže do Vídně a Brna.

Proč se zrovna chlapec z venkova, syn prostých rodičů chtěl stát filosofem? Ač z venkova, k půdě vztah nenašel. Maminka z něho chtěla mít „pána“. Znamenalo to být knězem, lékařem nebo učitelem. Knězem se nestal. Přesto, že v boha věřil hluboce a stále. Ačkoliv se seznámil s několika směry křesťanské věrouky, dospěl k přesvědčení, že každý člověk má mít svůj osobní přístup k Bohu a není třeba žádných církví. Měl talent na jazyky a miloval literaturu. Maminka hovořila německy, tatínek slovensky, Tomáš používal nářečí moravského Slovácka. Mluvil německy, sám se naučil polsky, na gymnázium ovládal latinu, řečtinu a francouzštinu. Domluvil se rusky, a výtečně zvládal angličtinu. Měl impulzivní povahu, měl zostřený smysl pro křivdu a vyhocený cit pro osobní důstojnost, jak naznačují mnohé příhody z jeho života a jak ho vnímali součastníci. Při studiu na německém gymnázium v Brně se dostával do sporů s profesory, nakonec i s ředitelem školy a byl z gymnázia vyloučen. To již vypomáhal při výuce syna policejního prezidenta Le Monniera, do jehož rodiny byl doporučen. Na přímlovu pana Le Monniera mohl dostudovat na exkluzivním akademickém gymnázium ve Vídni. Po neočekávaném úmrtí svého zaměstnavatele byl přizván do paláce generálního ředitele Anglo-rakouské banky dr. Schlesingera a dostával za příučování plat sto zlatých měsíčně. Salóny boháčů

byly inspirativním prostředím, kde se scházeli politici, vědci a literáti. Masaryk tak mohl zažít svět chudoby i svět bohatství zblízka a zjistil, že život chutná stejně, ať ho piješ z hliněného džbánu nebo ze zlatého poháru. Při studiu na vídeňské univerzitě byl jeho nejoblíbenějším profesorem Franz Brentano, jehož myšlení charakterizoval Masaryk slovy: „*Byl jako břitva*“. Při ročním pobytu na univerzitě v Lipsku se seznámil s americkou studentkou konzervatoře Charlottou Garrigueovou, zamiloval se, jak jinak při jeho povaze než, horoucně a na celý život. Této ženě, o které prohlásil, že Shakespearem byla schopna opravovat Goetha, si vážil tolik, že ke svému jménu připojil po sňatku ještě její. Od této chvíle se podepisuje Tomáš Garrigue Masaryk. V roce 1882 po rozdělení pražské univerzity na českou a německou část, byl přizván již jako uznávaný vědec na českou univerzitu jako mimořádný profesor s vyhlídkou na profesuru řádnou. Do Čech a do Prahy přicházela mladá rodina vlastně jako cizinci. Přesto se v Praze Masaryk a jeho žena zapojili rychle do pracovního i společenského života. Obklopen kolegy profesory a svými žáky, a při různých společenských akcích poznal Masaryk také Čechy jiné, než posmívané ve Vídni. Byl svědkem znovupostavení Národního divadla, byl spolu s Charlottou svědkem triumfu Smetanovy a Dvořákovy hudby. Aby lépe pochopil českou současnost dal se do studia s důkladností sobě vlastní české minulosti. Studoval historii, tradice, jazyk a kulturu země, do které přišel. Objevil objekty svého obdivu, mistra Jana Husa, Jana Amose Komenského a Karla Havlíčka Borovského. Masaryk se stával uvědomělým, ale zároveň kritickým Čechem.

Kromě šťastných let pracovních a rodinných, zažil v Praze i konflikty, dalo by se přímo říct i aféry, kterých se nezalekl a jak bylo příznačné pro jeho povahu vyšel z nich posílen. Masaryk bojoval proti národním mýtům, proti pravosti Rukopisů, kdy rozpoutal veřejné vášně. Z této vědecké otázky se stala politická a mravní. Proč zrovna Masaryk? Vždyť nebyl historik, ani paleograf ani jazykovědec, ani nebyl ten, kdo spor uvedl do pohybu, byl jen tím, kdo dal profesorovi Janu Gebauerovi, přednímu znali staročestiny na útočnou obranu ve svém časopise *Athenaeu* prostor. I tak se Masaryk stal náhle nejnenáviděnějším člověkem v Čechách. O Masarykovi napsali, že na něm není kromě jména a titulu profesora české univerzity nic českého. *Přirovnávali ho dokonce k hyeně, která vstupuje do posvátného Pantheonu české kultury, aby v něm „hlodala a zohavila kosti nejslavnějších a nejlepších našich vlastenců.“*¹ Na druhou stranu to byla příležitost na sebe upozornit a vstoupit do širšího podvědomí české veřejnosti. Další zemětřesení

¹ Opat. J. *Filozof a politik T.G.Masaryk 1882-1893, Praha. 1990. s.146.*

vyvolal Masaryk při tzv. hilsneriádě, kde se postavil proti nesmyslnosti pověr o rituální vraždě, spatřoval ji jako atentát na zdravý rozum. Jak bylo pro něho příznačné, nebyl filozofem a politikem od stolu, vše si ověřoval osobně a chtěl spařit na vlastní oči. „*Když se ho novináři ptali, jak snáší štvanci na svoji osobu, pravil: Jako když prší. Roztáhne se deštník a jde se dál!*“.²

Třetí velký střet měl s katolickými preláty. Byl obviněn z rušení náboženství, hrozilo mu vyloučení ze všech univerzit mocnářství. Masaryk se obhájil. Řídil se tezí z Bible: „*Bůh láska je- kdo nemiluje bližního, jehož vidí, nemůže milovat Boha, jehož nevidí-kdo by řekl, že miluje Boha a bratra svého nenáviděl, je lhář*“. Masarykovy souboje s předsudky a podvodnými metodami v politice tím ale nekončily. Sám už byl také politikem, jeho „praktická“ filosofie ostatně mířila do aktivit společenských a politických.

Masarykův odboj proti Rakousku- Uhersku začal vlastně ještě před válkou v Praze. Česká politika usilovala o federalizaci monarchie. Čeští Němci se postavili proti a žádali „*Abgrenzung*“, čili odlomení od Čech, šlo o celistvost zemí Koruny české. Masaryk v tom rozpoznal pangermanismus. Smysl českých dějin viděl v linii směřující k demokracii a humanismu. Jeho naplňování opravňovalo i zvýrazňovalo svébytnou existenci malého národa. Položil pak základní otázku, zdali pak máme nadále hledat záštitu v Rakousku. Několik let se pak soustředil na sepsání knih, které lze souhrnně označit jako „*katechismus politického českého myšlení*“. Shrnul své poznatky v následující: Aby byli Češi přičleněni do evropské rovnoprávné rodiny, musí světu dokázat, že jsou prospěšní a potřební. Svojí existenci si malý národ zajistí svým humanismem.

Vypuknutí světové války znamenalo pro českou politiku novou situaci i těžký problém. Rakousko, na jehož půdě česká politika usilovala o hájení a budování svých pozic, přestávalo vlastně existovat.³ Masaryk dal české politice nový státoprávní program- Československo. Nebylo snadné prosadit, aby ho přijala, a ještě těžší bylo přesvědčit o jeho podpoře protivníky centrálních mocností, západní Dohodu. Záviselo to na průběhu války, nejen vojenském, ale i politickém. Masaryk zdvihl zahraniční protirakouský odboj, který působil propagandisticky, politicky a měl v dobrovolnických legiích i své vojsko. Československo vřazoval Masaryk do koncepce demokratické „Nové Evropy“. Odboj uspěl při politickém, hospodářském a vojenském zhroucení Ústředních mocností v létě a na podzim 1918. Koncem října 1918 se Československo stalo skutečností, alespoň tím, že

² Zdeněk Mahler, *Ano, Masaryk*, Praha 2002. s. 36.

³ Jan Galandauer, *Vznik československé republiky*, Praha 1988. s. 15.

dostalo zákon o svém vzniku a bylo v Praze slavnostně provoláno. Uvést je do života, ustavit je po všech nezbytných stránkách byl ještě nanejvýš obtížný úkol.

Počítalo se s tím, že bude republikou. A že jeho prezidentem bude Masaryk. Stvrzeno to bylo 14. listopadu 1918 na prvním zasedání Revolučního Národního shromáždění. Zvolilo vládu v čele s Karlem Kramářem. Ten pak prohlásil: „*Všechna pouta, která nás vázala k dynastii habsbursko-lotrinské, jsou přervána. Konec jest smlouvám z roku 1526 a pragmatické sankci. Dynastie habsbursko-lotrinská ztratila všechna práva na trůn český. A my svobodně a volně prohlašujeme, že náš stát československý jest svobodnou Československou republikou*“. Byl jednomyslně přijat Kramářův návrh na zvolení T.G.Masaryka prvním prezidentem. Revoluční Národní shromáždění mělo existovat do prvních parlamentních voleb. Mělo zabezpečit základy republiky, přijetí ústavy, zajistit první volby. A přitom se snažilo strhnout veškerou moc na sebe, odůvodňující to revolučními poměry v zemi.

Stát se řídil zatímní ústavou, která byla vytvořena ústavním sociálně demokratickým poslancem dr.Alfréd Meissenerem, a komisí Národního výboru. Podle ústavy byla vytvořena sedmnáctičlenná vláda. „*Po dlouhém jednání podařila se zámečnická práce a byl utvořen klíč pro zastoupení jednotlivých stran ve vládě. Tato číslice sedmnáct je součástí celého koaličního systému. Kdyby bylo bývalo prezidentovi dáno právo jmenovat a odvolávat ministry a stanovit jejich počet, bylo by to znamenalo, že by prezident mohl v prvních dobách politiky choulostivých prostě zasáhnout do tohoto klíče a zvrátit jej,byl by mohl vytvořit nahodilou většinu, zvětšit nebo zmenšit počet ministrů, byl by mohl změnit poměr jednotlivých stran ve vládě, a mohli bychom mít velké otřesy politické. To byl hlavní důvod ponechat Národnímu shromáždění právo jmenovat a odvolávat ministry*“.⁴ Vláda byla jmenována Národním shromážděním, od července 1919 však už prezidentem. Čím více práv bylo svěřeno Národnímu shromáždění, tím méně jich zbývalo na prezidenta, kterému připadla jen práva čestná, „*prezidentovi bylo zajištěno pozlacené křeslo v hledišti*“.⁵ Masaryk byl nespokojen, že prozatímní ústava redukovala jeho funkce na reprezentativní a nesouhlasil s tak malou výměrou práv. Poslanci pokládali zprvu míru své moci za oprávněnou, vždyť Národní výbor, z něhož Revoluční Národní Shromáždění povstalo, vytvořily strany a ty byly nositeli veřejného mínění. Masaryk ale žádal o úpravu prezidentských pravomocí. Novelou z května 1919 dostal prezident právo jmenovat vládu jako celek i ministry pro jednotlivé resorty, mohl vládu rozpouštět, mohl se účastnit

⁴ Ferdinand Peroutka, *Budování státu, I.,Praha 1991. s.160*

⁵ Ferdinand Peroutka, *Budování státu I.,Praha 1991. s. 162*

jednání parlamentu a promluvit v něm. Stal se fakticky hlavou výkonné státní moci. Jako prezident měl právo užívat zvláštní státní vlajky- prezidentské standarty. Při slavnostních příležitostech mohl užívat velkého státního znaku a při důležitých mezinárodních aktech velké státní pečeti. Na jeho přání bylo do velkého státního znaku, do velké pečeti a do prezidentské standarty pojata jeho heslo „*Pravda vítězí*“⁶ Všechna čestná práva byla přiznána jen prezidentově osobě a nevztahovala se na jeho rodinné příslušníky.

Konec roku 1918 přinesl sociální napětí, radostná atmosféra se měnila, vznikaly i demonstrace. Premiér K. Kramář žádal rychlý Masarykův návrat do vlasti „*Už je nejvyšší čas, aby aspoň pastýř přijel, snad bude mít na lidi vliv*“.⁷ Dne 21. prosince 1918 Masaryk přijel, jeho autorita byla ohromná, přivítání impozantní, byl vítán jako vítěz a obnovitel české suverenity. Příští den pronesl T.G.Masaryk na Hradě své první poselství k Národnímu shromáždění. Zahájil je citátem z Komenského Kšaftu „*Věřím i já Bohu, že po přejití vichřic hněvu, hříchy našimi na hlavy naše uvedeného, vláda věci Tvých k Tobě zase se navrátí, ó lide český, a pro tuto naději Tebe dědicem činím všeho toho, co jsem koli po předcích svých byla zdělila a přes těžké a nesnesitelné časy přechovala, nýbrž v čemkoli dobrém skrze práci synů mých a požehnání Boží, rozhojnění jsem přijala, to všechno Tobě odkazuji.*“⁸ Především ale vyzval k práci. Sám se k ní také chystal, chtěl, aby mu prostor pro ni prezidentský úřad poskytl dostatečně. Nechtěl ale prezidentský systém podle amerického vzoru, literatura to uvádějící se mýlí. Jako prezident představoval to, co má být ve státě trvalého a neměnného. Demokratický režim, podle Masaryka tkvěl svými kořeny ve tradicích národních i v sociální struktuře československého lidu. Spjoval je s humanitou. Moc, která mu byla svěřena, vykonával přísně ústavně a zároveň v duchu moderní doby. Vypěstoval si kolegiální a energický pracovní styl, jehož jedním z rysů byl osobní styk s vedoucími politiky. Spoluvytvářel pojetí zahraniční československé politiky, v níž samostatnost byla pevně zařazena do evropské poválečné soustavy. Nebyla založena na myšlence nezměnitelnosti versailleského systému, spočívala ale na naději, že poválečné evropské uspořádání vydrží několik desetiletí a postup demokracie zajistí přirozené změny a úpravy mírových smluv. Jeho autorita a bohaté styky se zahraničními státníky, novináři, umělci, upevnily jeho postavení v zahraniční politice.⁹ V prvních letech republiky se Masaryk musel přímo postavit proti bolševismu. V Příbrami 24.září 1920 řekl: „*Znám*

⁶ Jiří Kovtun, Zdeněk Lukeš, *Pražský hrad za T.G. Masaryka*, Praha 1995. s.35.

⁷ Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, Praha 2000 s.59.

⁸ Zdeněk Kárník, *České země v éře první republiky 1918-1938*, Praha 2000. s.54.

⁹ Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005 s.810.

*dobře bolševické Rusko, byl jsem tam dlouhou dobu a prodělal i revoluci. Konstatuji Vám, zde podle nejlepšího vědomí, že ruský vzor se nám nehodí. Jestli si někdo myslí, že můžeme dělat to, co dělají v Rusku, je na velkém omylu. Socializace ano, ale postupně, a začít tam, kde jsou pro to podmínky. K tomu je třeba rozumu, práce a ne pěstí“.*¹⁰ Pro sociální potřeby a poměry měl pochopení, sociální reformy považoval nejen za nutné, ale i za ochranu před revolučním, či pseudorevolučním bolševismem. Nejdůležitější vnitropolitickou záležitostí se stávaly volby. 18.dubna 1920 proběhly první volby po poslanecké sněmovny, 25. dubna volby do senátu. Zvítězila československá sociální demokracie počtem hlasu 1, 6 mil hlasů. Odpovídalo to poválečné sociální situaci. Masaryk pozorně sledoval vytvoření vládní koalice sociálních demokratů a agrárníků jako jejich hlavních členů. Už se vyzkoušela v uplynulých měsících, uvažovalo se získat pro ni i německé politiky. Ještě se ale neoprostili od výrazně kritického až odmítavého vztahu k Československu. Masaryk odmítal nedávnou německou „nadřazenost“, byl ale pro vřazení Němců do budování a správy státu. Masaryk připomínal: *„Naše hranice jsou stále tytéž od sedmého století. Němci byli vybízeni, aby přišli, a byli vítáni, neboť budovali průmysl, a oni zase vítali české dělníky, protože byli lepší, než dělníci němečtí. Podél německých hranic mají Němci ovšem většinu. Nemají však takovou většinu, jako udává stará rakouská statistika.“*¹¹ Většina německých stran však zaujala vůči Československu buď trvalý, nebo několikaletý záporný vztah. Německý historik M. Alexander o tom napsal: *„Vývoj pro vůdce českých Němců jim připravil tři možnosti. Za první spolupracovat s Čechy na budování nového státu, za druhé postavit se vůči němu na odpor a ten případně stupňovat až do občanské války, za třetí odsunout zásadní rozhodnutí a opozici provádět jen verbálně.“*¹² Českoslovenští vyjednavací žádali, aby se předáci případných německých vládních stran jasně postavili na půdu republiky. Ti ale odpověděli požadavky vypravování nové ústavy za německé účasti, změnu kurzu hraniční politiky apod.“¹³ I když se Československá vláda zavázala občanům bez ohledu na jejich národnost zaručit všechna občanská práva, jazykovou svobodu a kulturní rozvoj, i tak to nestačilo, aby si vysloužila pohrdání většiny německých politiků. Masaryk si problém sudetských Němců představoval jako snášenlivý vztah dvou etnik v jednom nedělitelném státě. Výzvy ke snášenlivosti a spolupráci adresoval i do vlastních řad. Přál si účast Němců v řízení státu. Řekl: *„Podle pravidel parlamentního systému by sudetští Němci měli mít*

¹⁰ J.Hoffman, O.Odstrčil, T.G.M. jak jsme ho viděli, Praha 1948. s.210.

¹¹ T.G.Masaryk, Cesta demokracie, I., Praha 1997.s.91.

¹² Antonín Klimek, Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Praha 2000 s.33.

¹³ Antonín Klimek, Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Praha 2000 s.166.

zastoupení ve vládě úměrně ke svému počtu, za předpokladu, že přestanou popírat Československý stát“. V zájmu smíru doporučoval Masaryk úpravu státních symbolů. Nebyl zcela spokojen se státní hymnou, protože v ní zaznívala jen česká a slovenská píseň, též nezakazoval vyvěšování praporů sousedních zemí při slavnostních příležitostech, jestli si to příslušníci menšin přejí. Od počátku 20.let jednal s určitými německými politiky a působil na změnu jejich postojů k aktivismu. Výsledek se dostavil v říjnu 1926, kdy Němci poprvé vstoupili do vlády. Ve vládních koalicích působili až do dubna 1938. Masarykovo politické postavení a jeho politické možnosti byly závislé na ústavě. Byla přijatá 29. února 1920. Novou ústavou byla zrušena prozatímní ústava a všechny dřívější ústavní zákony z dob Rakouska- Uherska. Ústavu vypracoval zákonodárny výbor parlamentu spolu s dělicími institucemi. Čerpali i ze zahraničních ústav, jako byla francouzská ústava z roku 1885, rakouská prosincová ústava z roku 1867, americká ústava z roku 1787, švýcarská ústava z roku 1848. Československá ústava vycházela z teorie o demokratické společnosti a principu dělby moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní, zaručující nezávislost celé soustavy soudů. Do přípravných fází ústavy zasahoval sám Masaryk. Ústava byla rozdělena na 6 hlav a 134 paragrafů. Prezident byl volen oběma komorami Národního shromáždění na dobu sedmi let a to nanejvýš na dvě funkční období. Masaryk měl výjimku. Stanovovalo se *„Nikdo nemůže býti více než dvakrát po sobě zvolen. Kdo byl prezidentem po dvě po sobě jdoucí volební období, nemůže opět zvolen býti, dokud od skončení posledního období neuplyne sedm let; ustanovení toto nevztahuje se na prvního presidenta Československé republiky.“*¹⁴ Prezidentovy pravomoci se zvětšily oproti prozatímní ústavě z listopadu 1918. Dostal právo jmenovat premiéra, jmenovat a odvolávat ministry a stanovit jejich počet, jmenovat vysokoškolské profesory, soudce, státní úředníky a důstojníky, přijímat a pověřovat vyslance, mohl se zúčastnit schůzí vlády a předsedat ji, měl právo svolávat i odvolávat parlament, směl udělovat milosti. K jeho dalším funkcím patřilo zastupování státu navenek, prohlašování válečného stavu se souhlasem Národního shromáždění, vypovídat válku a předkládat mu sjednaný mír. V ústavě byl dodržen slib, který si Masaryk vyžádal ve věci svého nástupce snad žádnou jinou otázkou se nezabýval tak intenzivně jako svým nástupcem. Přál si, aby po něm byl zvolen dr. E. Beneš. *„Je jediný, kdo by mohl vést věci v mých intencích, pracoval se mnou za hranicemi a mysleli jsme vždy stejným způsobem, ví, jak to chodí v Paříži a v Londýně, a má potřebnou praktickou znalost rozhodujících*

¹⁴ Ferdinand Peroutka, *Budování státu, III.*, Praha 1991. s.920.

*zahraničních lidí.*¹⁵ Původní návrh ústavního výboru požadoval, aby věk kandidáta na prezidenta republiky byl pětáctýřet let, na Masarykovo přání byl snížen na pětatřicet let, což byl věk právě Beneše.

První řádná volba prezidenta voleným NS se konala 27. května 1920. Kandidáty byli T.G. Masaryk a profesor pražské německé univerzity, církevní historik ThDr. August Naegle. Odevzdáno bylo 411 platných hlasů, třípětinovou většinu tvořilo 247 hlasů. Masaryk dostal hned v prvním kole dostačující většinu 284 hlasů, Naegle 61 hlasů. T.G.Masaryk se snažil vystupovat nadstranicky a přál si proto být zvolen co největším počtem hlasů. Řekl mimo jiné: *„Sílí mě v mém odpovědném postavení vědomí, že mám politické přátele ve všech stranách a směrech. Ve své bez strannosti....snažil jsem se býti opravdu nestranný..... Doufám, že v hlavních požadavcích....sejdeme se všichni myslící a čestní občané naší drahé vlasti“*. Průběh volby dramaticky narušili čeští Němci. Když měl prezident pronést slib zvedl se představitel českých Němců, bývalý zemský hejtman Deutschböhmen R. Lodgmann a pronesl: *„Němečtí kolonisté a přistěhovalci opouštějí sněmovnu“*. Narážel tím na první Masarykův projev, v němž prezident protičeskoslovensky revoltující Němce nazval kolonisty, tedy nepůvodními obyvateli země. Výrok byl důsledkem sudetoněmecké politiky vedené právě Lodgmannem. Slavnostní atmosféra byla rázem stísněná, objevily se rozpaky a až odpor k tomuto chování. A. Naegel krátce nato pronesl v senátu: *„Mírovou smlouvou.....vznikl uprostřed Evropy stát, který chová vedle asi 6 miliónu Čechů mino jiné téměř 4 miliónů Němců.....Marny byly naše jednomyslné snahy, abychom samy určovali osud území námi obývaného.....Nikdy neuznáme Čechy za pány, jako sami se nikdy nepoddáme jako otroci v tomto státě. Nikdy neustaneme se domáhati sebeurčení“*¹⁶. Masaryk to vnímal jako vážný problém. Proto si přál pro mladý stát alespoň padesát let mírového nerušeného života. Jen velmi dlouhá společná cesta Čechů a Němců provázená trpělivými jednáními, která by byla ekonomicky výhodná, snad by obrousila hrany a učinila soužití obou národů v jednom státě možné. Při čtení Naegleho slov je zřejmé, že tito lidé uměli jednat jen v intencích svého myšlení, to znamená, že čeští Němci pokud by vytvořili stát a Češi v něm byly menšinou, chovali by se jako páni vůči otrokům. Nedokázali nic jiného než se vyvyšovat a chovat se přesně podle rčení : *„Podle sebe soudím tebe.“* Do jaké míry bylo jednání jednotlivců vedeno kolektivem a propagandou, toť je otázka. T.G.Masaryk se

¹⁵ Ferdinand Peroutka, *Budování státu, III., Praha 1991. s.962.*

¹⁶ Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII., Praha 2000 s. 174.*

podruhé stal československým prezidentem. Národním shromážděním byl Masaryk do funkce prezidenta zvolen ještě 27. května 1920 a po sedmi letech konané při výročí druhé volby 27.května 1927, poslední kandidaturu na prezidentský úřad Masaryk přijal 24. května 1934.

V lednu 1921 prezident vážně onemocněl, bylo mu přes sedmdesát, a tak se žádný příznak nemoci nesměl u něho podceňovat. Vedle hradního lékaře dr. Maixnera se o prezidenta staral poprvé profesor Sylaba. Masarykovy průdušky byly napadeny hnisavým zánětem, který přešel v lalůčkový zápal plic. Na obou nohách se objevil zánět žil, také osrdečník byl zasažen zánětem. Sylaba si s jednotlivými příznaky věděl rady, byl i vynikajícím odborníkem na kardiovaskulární choroby, přesto svolal k nemocnému prezidentovi konzilium, které rozhodlo o způsobu léčení. V polovině února 1921 bylo s Masarykem opravdu zle. Vysoké horečky dál oslabovaly tělo, promíšené infekce pronikly do krevního oběhu. Lékaři dělali, co uměli, musel jim však pomoci sám pacient. Všichni kolem Masaryka věřili, že Masaryk se vystúně. Horečka přece jen začala klesat, prezident se probouzel z mrákot, už pomalu začal vnímat okolí, ale vyhráno ještě nebylo. Po určité době už prezident vyřizoval naléhavější agendu. Jak zlé to bylo, dokazovala pak Masarykova téměř tříměsíční rekonvalescence. Plné zotavení hledal Masaryk od závěru května na ostrově Capri. Pobyl tam přes dva měsíce, do začátku srpna 1921. Počátkem léta 1921 prezident onemocnění překonal. Jeho devizou vůbec byl železný organismus překonávající mimořádné fyzické a duševní vypětí v období emigrace a následného prezidentství, ani v pokročilém věku ho neopouštěla duševní svěžest.

Masarykova autorita postupovala celým politicko - stranickým spektrem. Prezident získával politicky blízké v různých stranách. Přispívala k tomu úcta zvláště v české veřejnosti. Masaryk vtiskoval československému státu ideologický profil humanitně-demokratický, jemuž česká veřejnost z velké části rozuměla a přijímala ho za vlastní. Z této rozsáhlé autority se zdála vyrůstat zvláštní politickomocenská skupina Hradu. O její existenci se vedly a vedou spory. Masaryk o tom sám řekl: „ *Není žádné hradní politiky v tom smyslu, že bych já nebo nějaký kruh lidí pod mým vedením provozovali nějakou politiku vedle ústavy a parlamentu. Mám své politické přesvědčení jako každý občan a jako prezident mám své povinnosti vymezené ústavou. Nikdy jsem se netajil svým přesvědčením a své povinnosti jsem chápal vždy tak, že mám mluvit otevřeně s vládou a s vůdci parlamentních stran o tom, co je společnou starostí nás všech. Někdy mě*

*přesvědčili oni, někdy jsem je přesvědčil já. To je celá hradní politika.*¹⁷ Přitom ale „Hrad“ existoval. Tvořili ho lidé, politikové, veřejní činitelé, intelektuálové, kteří byli Masarykovi různě nablízku, ztotožňovali se s jeho stanovisky, prosazovali, nebo podporovali je. Někteří naplno, někteří dílčím způsobem. Přivádělo je k „Hradu“ ideové souznění, obdiv, rozhodnutí pro aktivitu v demokratickém systému, některé samozřejmě i kariéristický zájem. Masaryk vlivné politické „souvěrece“ potřeboval i k mnohým z nich býval kritický.

Smutná událost, která Masaryka zasáhla, byla smrt manželky Charlotty. Po Masarykově odchodu do exilu se špatný zdravotní stav Charlotty ještě zhoršil a na zhoršení duševního stavu se podepsala rodinná tragédie, ke které došlo v březnu roku 1915. Syn Herbert, jemuž se podařilo vyhnout vojně, se na Českomoravské vrchovině nakazil od haličských uprchlíků z fronty tyfem. Zemřel 15. března v matčině přítomnosti. Charlotta se již nezotavila ze své těžké nemoci a 13. května 1923 zemřela v kruhu svých blízkých. Oficiální zpráva v soudobém tisku uvádí: *„Když vydechla naposledy, prezident přemožen bolestí, zaplakal“*¹⁸. Téhož dne sňal profesor Jan Štursa její posmrtnou masku a zhotovil bronzový odlitek levé ruky. Pohřeb byl stanoven na 15. května v Lánech. Masaryk osaměl. *Charlottina smrt Masaryka inspirovala k literárním plánům, nikdy neuskutečněným. Zanášel se myšlenkou napsat Charlottin životopis.*¹⁹ Již za matčiny nemoci pečovala o prezidentovu domácnost dcera Alice, ta také převzala úlohu první dámy a otce doprovázela na státních návštěvách a nadále pak dělila svůj čas mezi otce a Československý červený kříž, jehož byla zakladatelkou.

Prezidentovo sídlo jako hlavy státu se stal opět po dlouhé době zanedbávaný Pražský hrad. Masaryk byl pevně rozhodnut vrátit Hradu opět jeho slávu a současně zde vytvořit důstojnou rezidenci demokratického státu. Pražský hrad vyžadoval nezbytné a nutné opravy, které byly hned od začátku svěřeny slovinskému architektu Josipu Plečnikovi, jenž byl jmenován hradním architektem. Jeho jméno též figuruje v návrzích a úpravách prezidentova bytu i letní rezidence v Lánech. Prezidentův byt na Hradě Plečnik řešil osobitě. Využil pro něj prostory v jižním a středním křídle Nového paláce. Prezident si výslovně přál, aby byt působil neokázale a aby provozně dobře fungoval. Pro klid a pracovní nasazení se hned od začátku hledal dočasný *„letní domov“*. To vyjadřuje dopis, který 20. listopadu 1919 napsala prezidentova dcera Alice kancléři Šámalovi: *„Pane*

¹⁷ Jiří Kovtun, Zdeněk Lukeš, *Pražský hrad za T.G.Masaryka*, Praha 1995, s.16.

¹⁸ *Lidové listy* číslo 283, ročník 1928, 28. října 1928, Praha

¹⁹ Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005 s.272.

*kancléři, v rozrušené době převratu, kdy nevěděli jsme ani, jak se věci vytváří, těžko bylo připravovat plány pro zřízení hradu a letního pobytu otcova. Nyní se poměry vyjasnily, že jest možno učiniti definitivní plán pro rok 1920....prosím, aby do 1.ledna bylo určeno letní sídlo, jež by umožnilo, aby od 1.května do 1. prosince 1920 president s částí své kanceláře dlel mimo Prahu“.*²⁰

Jako prezidentův letní domov byl tehdy vybrán zámek Hluboš nedaleko Příbrami. Prezidentská kancelář uzavřela nájemní smlouvu na 4000,- korun. V létě roku 1920 se Masaryk do zámku nastěhoval s celou rodinou. Hlubošský pobyt však netrval dlouho. Prezident tu pobýval od 27. srpna 1920 do 7. ledna 1921. Jeho předčasný odchod zavinila nemoc. Lékaři usoudili, že mu hlubošské podnebí, poměrně drsné a chladné, nesvědčí. Po uzdravení se prezident na usadil v zámku v Lánech. Oficiálně se Lány staly prezidentským sídlem v roce 1921. A proč si Masaryk vybral právě Lány? Do užšího výběru se dostalo více sídel v okolí Prahy například Smečno, Brandýs nad Labem. Ale nakonec vyhrály právě Lány, protože se mu asi nejvíc líbily. Zřejmě mu trochu připomínaly jižní Moravu. Masaryk bydlel v Lánech od roku 1921 až do své smrti. A také se ví, že úplně v závěru svého života se nechal vyvážet k řece, kde se dlouhé hodiny díval na plynoucí Berounku. Důkazem toho, že tento kraj miloval svědčí, že pro návraty do Lán měl ustálené rčení: „*Pojedeme domů.*“²¹ A i to, že na zdejší hřbitůvku byl uložen k věčnému odpočinku po bok manželky Charlotty.

Republika přešla dobu revolučního neklidu a ekonomické poměry se pomalu upravovaly. Následoval hospodářský růst tržního hospodářství, do jehož chodu stát po celou dobu první republiky zasahoval svou sociálně-politickou činností. Za Švehlovy vlády (1922-1929) prožívala republika období konjunktury. Silně poklesla nezaměstnanost a průmyslová výroba se zvýšila nad předválečnou úroveň. Československo se stalo rozvinutějším průmyslově-agrárním státem. Rok 1923, jenž do Masarykova osobního života přinesl událost tak smutnou, mu připravil závažný mezinárodní úkol. Cesta do Francie, Belgie a Británie nebyla jen ve znamení příznivých mezinárodních přijetí, ale byla naplněna i politickými jednáními sledujícími udržet dorozumění západních mocností po lednové porúrské krizi. Československo potřebovalo udržení „*entente cordiale*“, i Beneš se o ně snažil, ale Dohoda se rozklížovala. Británie se navíc ne právě příznivě dívala na chystané spojení Francie s Československem. Masaryk se snažil mírnit její

²⁰ J.Hoffman, *O.Odstrčil, T.G.M. jak jsme ho viděli, Praha 1948. s.57.*

²¹ J.Hoffman, *O.Odstrčil, T.G.M. jak jsme ho viděli, Praha 1948. s.254.*

kritiku, sám se stavil, aby smlouva nebyla „příliš dalekosáhlá“, britský postoj však neovlivnil. Do zahraničí Masaryk příliš necestoval.

Nejzajímavější soukromá cesta prezidenta Masaryka mířila do Egypta, Palestiny a Řecka a měla i dobré politické důvody. Na 27. května 1927 byla stanovena třetí prezidentská volba. Do předvolebních sporů Masaryk nemohl zasahovat a ani nechtěl jim být osobně nablízku. Proto 9.března odjel z Prahy. Zastavil v Ženevě, byl neoficiálně přítomen na schůzi Společnosti národů, odtud pak zamířil rovnou do Egypta, Palestiny a Řecka. Masaryk chtěl být nadlouho daleko od nevyhnutelných dohadů a polemik. Před odjezdem řekl kancléři Šamalovi: „*Zůstávám schválně tak dlouho na cestách, abych jim ukázal, že volba prezidentská není mou věcí, ale jejich*“.²² Jim znamenalo politickým stranám, protože jejich věcí prezidentská volba skutečně byla. Masaryk nemohl čekat hlasy od slovenských l'ud'áků vedené A.Hlinkou, kteří proti Masarykovi vznášeli řadu stížností, že je zaujat proto katolíkům, že nesplnil slib Pittsburské dohody a že přehlíží svébytnost slovenského národa. Národnědemokratičtí poslanci a senátoři chtěli na Hradě Kramáře. Nejistota panovala i v lidové straně, jejíž tisk podporoval pravicové kampaně a dával najevo, že hlasy jejích reprezentantů pro Masaryka nejsou zaručeny. V agrární straně zajistil Masarykovo zvolení Švehla. Několik týdnů před volbami vydala agrární strana oficiální prohlášení, že bude Masaryka volit. Švehla, který odmítl kandidovat na prezidenta prohlásil: „*Dokud bude Masaryk chtít a bude žít*“²³ bude prezidentem.

Masaryk byl po celou dobu své cesty s představiteli vlády v kontaktu a pozorně sledoval zprávy z domova. Byl i připraven k rezignaci, a to v případě, kdyby nebyl zvolen hned v prvním kole kvalifikovanou většinou. Do republiky vrátil 25. května dva dny před prezidentskou volbou. Proti Masarykovi byl postaven jen jediný kandidát, komunistický senátor Václav Šturc, které ho volili jen komunističtí zástupci. Národní demokraté a l'ud'áci odevzdali prázdné volební lístky, pro Masaryka dále nehlasovali opoziční němečtí nacionalisté. Prázdných volebních lístků bylo 104, Čeští a němečtí socialisté, spolu s ostatní pravicovou vládní většinou, hlasovali pro Masaryka. Ze 434 odevzdaných lístků Masaryk obdržel 274 hlasů, jak předepisovala třípětinová většina. Komunistický kandidát Šturc obdržel 54 hlasů. Masaryk nemusel splnit své předsevzetí, že odstoupí, neprojde-li v prvním kole.

²² Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005 s.492.

²³ ²³ Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005 s.493.

V dějinách moderních států se zřídka stává, že nějaký zákon by byl věnován jediné osobě. Masaryk byl takovou osobností, že v československém zákonodárství jsou věnovány Masarykovi tři zákony, a jeden z nich byl pro obzvláštní zdůraznění vtesán do kamene v obou sněmovnách Národního shromáždění.

„T.G. Masaryk zasloužil se o stát“ - tento zákon, který byl vyhlášen 6. března 1930 v předvečer prezidentových osmdesátých narozenin, vystihuje nejdůležitější dobu novověkých dějin našeho státu. Zároveň s tímto zákonem o zásluhách prezidenta byl vydán druhý zákon Masarykův jímž se ze státní pokladny darovala hotovost 20 milionů korun, aby jich prezident užil podle svého volného uvážení. Celý tento dar rozdál Masaryk potřebným institucím a lidem. Nejmladší třetí zákon Masarykův, vydaný v den 17. výročí prezidentova návratu do Československa 21.prosince 1935, byl zákon o státní poctě prvnímu prezidentovi: Prvnímu prezidentu československé republiky T. G.Masarykovi náleží dík za jeho osvoboditelské a budovatelské dílo. Prvnímu prezidentovi československé republiky T.G.Masarykovi ponechávají se na doživotí prezidentský plat a sídlo na zámku v Lánech. To už bylo po Masarykově abdikaci jako její důsledek.

Když se slavilo desetiletí státní samostatnosti, jevila se budoucnost Československa velmi příznivě. Prezident osvoboditel pronesl 28. října 1928 k desetiletému výročí republiky významné poselství: *„Deset let je maličko v dějinách, ale mnoho v životě lidí. Když jsem se před deseti lety vracel domů do republiky osvobozené, užil jsem slova, které se mi dralo na jazyk: že je to jako pohádka. Pohlédnu-li dnes zpátky na těch prvních deset let, řekl bych zase: pohádka- zázrak. Začínali jsme s holýma rukama, bez armády, bez státotvorné tradice, s hroutící se valutou, za hospodářského rozvratu, za obecného úpadku a kázně, s dědictvím dualismu, s iredentou ve vlastních hranicích, uprostřed států, zmítaných otřesy zprava zleva: my, tísněný malými prostředky, odvyklí vládnout, málo nakloněny poslouchat, skoro neznámí světu. A přece jsme obstáli v této zkoušce a obstáli čestně, dali jsme obnovenému státu ústavu, organizovali jsme administrativu a armádu , čelili jsme hospodářské tísní, národnímu boji a mezinárodnímu konfliktům. Naše úkoly bývávaly těžší, než jsme si přiznávali, a přece jsme vybudovali stát , který prožívá důvěry za hranicemi a což je ještě důležitější- důvěry nás samých nás všech: po té zkoušce deseti let můžeme klidně pokračovati ve své tvůrčí politické práci. Je to úspěšný kus vývoje, stál mnoho trpělivé práce a proto vzpomeňme všech, kdo spolu pracovali a nebáli se vzít na sebe odpovědnost.*

Z budování republiky opravdu demokratické je akt velké víry, víry v právo a spravedlnost, víry dějinné poslání, víry v budoucnost. Tu víru máme a proto můžeme oživit

*ducha radosti a lásky, se kterou jsme před deseti lety stanuli na prahu svého vlastního domova. Tehdy jsme byli jednomyslnější, zato dnes je nás více. Tehdy jsme viděli ráj na zemi není nikdy hotov a ukončen, je v nás jako dobrá vůle, jako vzájemná služba, jako žízeň po spravedlnosti a především jako láska, účinná láska k našim spoluobčanům a ke všem lidem dobré vůle. Máme svůj stát k tomu, abychom v něm usilovali o nejlepší řád, řekl bych o království boží, věřím, že často, o tom nevědouce, jsme k tomu osudem. Prozřetelností vedeni“.*²⁴

I do druhého desetiletí své existence vstupovalo Československo s nadějemi. Politická atmosféra Evropy se však začala pomalu měnit. Ohrožována byla demokracie. Masaryk připomínal: „*Jediným lékem proti demokracii je – více demokracie*“.

Po nástupu Hitlera k moci, Masaryk ještě v roce 1934 přijal prezidentskou kandidaturu, i když se začaly ozývat vážné hlasy, aby Masaryk v tak vysokém věku už nekandidoval, Masaryk v polovině 30. let vážně onemocněl, kdy se začalo projevovat stáří a únava z prožitého života.

²⁴ *Lidové noviny, číslo 286, ročník 1928, 28. října 1928, Praha*

3. Masarykova abdikace

Když se Masaryk stal prezidentem, světový vývoj přál Československu, které úspěšně vykročilo na cestu politické i hospodářské stabilizace. Na konci dvacátých let a počátkem let třicátých se celý svět i jeho dosavadní vývoj ocitl v těžké hospodářské krizi, mající za následek ničivou krizi sociální. Krize ochromila jak průmyslovou výrobu, tak i zemědělství, způsobila ekonomický rozvrat a vyvolala světovou finanční krizi, když Velká Británie v září roku 1931 odstoupila od měnového zlatého standardu. Krize zasáhla Československo s časovým odstupem dvou let a zapříčinila vnitropolitické napětí. V lednu 1931 bylo v českých zemích zaznamenáno devadesát demonstrací nezaměstnaných. Začínaly také první pochody hladu. Třetina populace za vrcholu krize pouze živořila.²⁵ Vyvolávalo to stále větší sociální napětí. Důsledky byly znát i v mezinárodních vztazích. Podlomily základy versailleského systému, na jehož udržení existence ČSR osudově závisela.²⁶ Počátek krize se projevil v roce 1931 vrcholu dosáhla v prvních měsících roku 1933, zatím co v jiných kapitalistických státech byly už největší projevy krize překonány. Malypetrova vláda provedla devaluaci měny o jednu šestinu i přes odpor národní demokracie, která vystoupila z vlády a přiměla k odchodu guvernéra Národní banky dr.V. Pospíšila. Proti devaluaci měny se totiž postavila Živnobanka, neboť odhodnocení měny bylo proti jejímu úzkému zájmu jako věřitele. Na podzim 1934 se její generální ředitel Preiss vrátil z Německa zaujat Hitlerovým režimem. Živnobance blízká národní demokracie se rozšířila v nacionalisticky útočnější *Národní sjednocení*. Českou společnost neoslovila, držela demokratický systém, který však nevyznávaly nejsilnější strany dalších národností. Pro československo byl podstatný vývoj v Německu. Od ledna 1933 tu vznikl totalitní nacistický režim. Jeho vztahy s Československem zaznamenávaly první politické střety, které představovaly i varování pro budoucnost.

Vnitropolitický život v republice byl v roce 1934 poznačen i na volbou prezidenta, která musela být podle ústavní listiny provedena do 27. května 1934. I po nástupu Hitlera k moci, Masaryk ještě v roce 1934 přijal prezidentskou kandidaturu, i když se začaly ozývat vážné hlasy, aby Masaryk v tak vysokém věku už nekandidoval. Masaryk v polovině 30. let vážně onemocněl, kdy se začalo projevovat stáří a únava z prožitého života. Od ledna Masaryka trápil chrapot a bolest v levé noze, ale ošetřující lékaři se shodli, že nejde o nic horšího než o slabý zánět žilky. Politická reprezentace se snažila

²⁵ Robert Kvaček, *A změněn svět*, Praha 1987. s.116.

²⁶ Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2002. s.80.

před národem utajit pravý stav věcí. Po překonání lednového onemocnění nastaly pro prezidenta další tři měsíce zaplněné obvyklým programem hlavy státu. V květnu byl prezident zachvácen značnou nevolností. Zprvu se mluvilo jen o nachlazení, ale příznaky a příčiny byly daleko vážnější, *podkrvení mozkových cév*. Do léta se zdravotní stav prezidentův zhoršil natolik, že mu službu vypověděla ruka, noha i zrak. Dr. Maixner nepřestával ochrnutí ruky přičítat revmatickému původu. Zraková vada se též omluvila diplomaticky, „ortel“ zněl, že jde o křeč cévy v sítnici, jež vyřazuje kus zorného pole. A to je příčinou, proč pacient nevidí dobře předměty na pravé straně od sebe.²⁷ Opět se podařilo veřejnost uklidit a přesvědčit. Doktor Maixner nesouhlasil ani se zprávou do tisku vzhledem k blížící se prezidentské volbě a zbytečným zneklidňováním veřejnosti. Nakonec ale byl v novinách 9. května uveřejněn první lékařský bulletin tohoto znění: „*Ve veřejnosti kolují různé zprávy o zdravotním stavu prezidenta republiky. Prezident byl stížen v posledních dnech lehkým chrapotem, a proto nevycházel a nepřijímal návštěvy. Jinak je prezident zdrav. Dr. Maixner.*“²⁸ A to jen z toho důvodu, že obsahově stejnou zprávu dostali diplomatictí zástupci v Praze. Pro setrvání v úřadě se jako argument vždy uvádělo, že odpor pravicových stran vůči Masarykovu favoritovi Benešovi hrozil tím, že by Beneš nemusel být zvolen a jediný tehdy možný protikandidát Karel Kramář se Masarykovi vzhledem k dávným sporům nemohl líbit a i jemu už bylo čtyřiasedmdesát. Historik Antonín Klimek však ve své knize *Boj o Hrad* k této tradované verzi dodává: „*Masarykovi se s přibývajícím věkem stále více zamlouvala slova Ústavy, že první hlava státu může být volena bez omezení, až třeba na doživotí. Vždyť toho viděl ještě tolik nedodělaného.*“²⁹ Možná že i to přispělo k Masarykovu rozhodnutí kandidovat i počtvrté v plných 84 letech. I to, že osobnost T.G. Masaryka byla všem stranám zárukou pořádku a rozvahy, že republika musí mít na kapitánském můstku muže, jemuž věří a obdivuje celá Evropa.³⁰

Volba se konala 24. května 1934 poprvé ve Vladislavském sále. Veřejnost tenkrát nic nevěděla o tom, že necelý měsíc předtím Masaryka postihl záchvat mozkové mrtvice. A tak teprve když ve Vladislavském sále v síni českých králů, Masaryk 327 hlasy zvítězil nad jediným protikandidátem, kterého navrhovali komunisté a to Klementem Gottwaldem, který pod heslem: „*Ne Masaryk, ale Lenin*“ dostal jen 38 hlasů. Masaryk nebyl volen právě komunisty, Hlinkovými luďáky, kteří odevzdali prázdné hlasovací lístky,

²⁷ Jindřiška Smetanová, TGM: „*Proč se neřekne pravda?*“, Praha 1996. s.152.

²⁸ Jindřiška Smetanová, TGM: „*Proč se neřekne pravda?*“, Praha 1996. s.155.

²⁹ Antonín Klimek, *Boj o Hrad*, Praha 1996. s. 243.

³⁰ Jan Herben, *T.G.Masaryk*, Praha 1938. s.409.

maďarskými sociály a nacionály, dále Ligou poslance Stříbrného a Kramářovou národní demokracií. Z celkových 418 platných hlasů bylo 53 prázdných a 38 znělo pro komunistického kandidáta. Nebylo možné si nepovšimnout, že Masarykova chůze byla velmi nejistá a text přísahy mu musel být napovídán, což slyšeli i posluchači rozhlasu. Jen málo lidí také vědělo, že nově zvolený prezident byl v té chvíli prakticky slepý a neovládal pravou ruku natolik, aby se mohl řádně podepsat. Proto mu bylo pořízeno faksimilní razítko, které se namáčelo do inkoustu, aby jeho podpis vypadal co nejvěrohodněji. Ve slavnostní atmosféře se situace rychle zapomněla, když předseda Staněk nově zvolenému prezidentovi srdečně poblahopřál a členové Národního shromáždění svolali slávu zvolené hlavě státu i republice. Na podzim roku 1934 se Masaryk znovu zotavil natolik, že mohl sledovat alespoň nejdůležitější věci svého úřadu a hlavní úkoly politické. Ale pohrávání si s myšlenkou odstoupení prezidenta neopouštěla.

Politický příchod Hitlera nenechával Masaryka klidným, rychle vytyčil změnu v mezinárodních událostech a vycítil, že by se mohlo přijít nebezpečné období nejen pro republiku. Události za hranicemi prezidenta nutily obrátit svoji pozornost k armádě. Ukázalo se, že vojenská služba bude muset být prodloužena a že i přes nepříznivou finanční situaci státu je nutné věnovat větší částky na výzbroj.³¹ Poprvé v Masarykových projevech zaznělo burcování k obraně a k boji, bude-li potřeba. Poprvé začínal vážně uvažovat o válce. Mluvil o válce a mluvil o ní beze strachu a s odporem k poraženectví. „*Světová válka nás poučila, že války budoucí- nedej Bůh – nebudou válkami, jako bývaly v době staré, nýbrž budou to války celých států a celých národů. Humanita je náš program národní. Pravda, my jsme neměli jenom Chelčického, ale měli jsme taky Žižku. Já jsem nikdy nehlásal, že humanismus je bačkorářství. Já nehlásám, že jen já mám být humanitní, ale také druzí musí být humanitní, a kdo nechce být, tož je tomu naučíme. Tu a tam se s tím národním programem děly všelijaké filosofie. Jako bychom hlásali, že lidé mají být neteční. Já vám tady slavnostně prohlašuji, že nikdy nikoho nenapadneme. Nemám právo jako člověk druhého napadat, ale když jsem napaden, tož se nedám, budu se bránit železem. To je rozdíl ofenzívy a defenzívy, a doufám, že moderní pokrok vede k tomu, a to vidím ve všech institucích v Ženevě a jinde, že slušní lidé se dohodnou mírně. V tom smyslu a v tom duchu, pokud já dovedu, řídím politiku našeho státu a chci, aby v tom humanitním programu národové naši, český a německý, co nejdříve pochopili a podali si ruce ke společné práci.*“³² V roce 1933 ještě neočekával válku, ale také odmítal mít

³¹ Jan Herben, *T.G.Masaryk, Praha 1938. s.403.*

³² Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě, Praha 2005. s.569.*

z války strach „ *Všichni sousedé musí být připraveni se bránit*“³³. Své názory o událostech roku 1933 shrnul v rozhovoru s redaktorem Wrzosem pro polský list Ilustrovaný kuryer Codzienny. Na otázku: *Nevidíte, pane prezidente příští války?* odpověděl *"Ne. Svět nemá na válku peníze.* Masaryk věděl, že to není jen otázka peněz, ale otázka připravenosti a času, který chtěl pro Československo získat. Konec roku byl pro prezidenta o to smutnější, že se naposledy rozloučil se svým dlouholetým spolupracovníkem Antonínem Švehlou, který zemřel 12. prosince 1933 v Hostivaři. Masaryk šel v čele smutečního průvodu, i když byl varován před mrazivým počasím. Řekl: „*Švehla se taky nešetřil, když šlo o republiku*“.

Naprosto ojedinělým činem evropského státníka byla Masarykova recenze Hitlerova Mein Kampfu. Prezident se v ní nejvíce věnoval důvodům Hitlerova vlivu, který viděl také ve způsobech propagandy a samozřejmě v tom, čím Hitler demagogicky zaujal davy. Sám Masaryk kategoricky odmítl jeho antisemitismus. Neuznával teorie, podle nichž existují národy nebo rasy, jenž by byly hodnotnější než jiné. Odmítal teorie o nadřazenosti rasy nebo národa, v tom spatřoval fanatismus. Uvědomoval si silný vliv těchto myšlenek, ale nevěřil, že by jim patřila budoucnost. Hitler byl podle Masaryka fanatický rasový antisemita. Za důležitou kapitolu Hitlerovy knihy Masaryk označil východní politiku. Ta se týkala i Československa, Masaryk si to uvědomoval, Hitler snil o velké „říši“. Potřeboval i spojence. Masaryk správně odhadl, že jej Hitler najde ve fašistické Itálii. Recenze rozebírala především novou podobu pangermanismu, kterou nacismus také představoval. Masaryk si nedovedl představit, že by rasový a politický fanatismus mohl vést ke genocidě. V rozhovoru v Lánech řekl 27. listopadu 1933 profesorovi Horákovi „*Hitlerovštině je třeba čelit vědecky objektivním rozbořem faktů, nadáváním v novinách - to není k ničemu. Aby nás vyhubili jako národ, toho se neobávám, to by museli každého z nás zabít kladivem - a to by už svět nemohl dopustit.*“³⁴ Masaryk vycházel z toho, že Mussolini a Hitler se prosadili jako „vůdci národa“. Nevěřil v trvalost jejich diktatur, obrana demokracie však žádala reagovat na nové situace. *Také demokracie potřebuje jistou autoritu. Psal Masaryk. Ale jakou? Sama politická autorita nestačí. Společnost potřebuje také autoritu morální, náboženskou, intelektuální atd. Vyčkejme, zda diktátorské vlády budou s to vyřešit všechny tyto problémy, které je očekávají.*³⁵ Masaryk

³³ Jiří Kovtun, *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005. s.717.

³⁴ *Pestrý týden*, číslo 48, ročník VIII., 2.prosinec 1933, Praha

důrazně upozorňoval na to, že demokracie potřebuje neustálý zájem občanů o stát a jeho vývoj. Na posílení demokracie proti hrozbám zprava i zleva si vláda opatřovala legální prostředky formou zákonných aktů. Parlament schválil novelizaci tiskových zákonů, která umožňovala omezit v zájmu státu dovoz zahraničních publikací a zastavovat periodické tiskopisy. V polovině října 1933 parlament tiskový zákon rozšířil na zákon o zastavení nebo rozpouštění politických stran nebo činnosti skupin usilujících o diktaturu či rozbití státu. I Československá zahraniční politika se na obranu demokracie nadále snažila o posilování malodohodového svazku, jenž měl být též garantem demokracie ve střední Evropě a na Balkáně³⁵. Vývoj v zemích malodohodových spojenců se však vzdaloval demokracii. Masaryk to pozoroval starostlivě, i když se k tomu přímo nevyjadřoval. Zato uvítal snahu o posílení kolektivní bezpečnosti francouzsko-sovětsko-československým návrhem východního paktu. Porozuměl si s francouzským ministrem zahraničí Barthonom při jeho návštěvě v dubnu 1934 v Lánech. Za půl roku zemřel Barthon po atentátu na jugoslávského krále Alexandra v Marseille. Také východní pakt zůstal jen návrhem, který odmítly Německo a Polsko.

Masaryk ani během posledního svého prezidentství nedokázal být jen formální hlavou státu. A to třeba, když odmítl zákaz německé strany založené vůdce turnerů Konrádem Henleinem. K zákazu byl docela pádný důvod, protože Henleinovo hnutí se zaregistrovalo jako Sudetendeutsche Heimatsfront a teprve těsně před parlamentními volbami změnilo název na Sudetendeutsche Partei. Vláda mu nechala v dubnu 1935 rozhodnout, zda zakázat Sudetendeutsche Heimatsfront, o níž už bylo dost důkazů o jejích tajných stycích s nacistickým Německem. Masaryk se postavil proti zákazu. Uváděl, že po rozpuštění by šla strana do ilegality, a tím těžší by bylo proti ní bojovat. Kromě toho projevoval i značnou důvěru k samotnému Henleinovi a oceňoval jeho „spořádanou kantorskou povahu, která dbá o čest“. Parlamentní volby se konaly 19. května 1935 a byly první, kterých se prezident jako volič nezúčastnil. Ve volbách získali henleinovci jeden a čtvrt milionu hlasů a 44 mandátů a stali se tak prakticky nejsilnější stranou v republice. Masaryk znepokojení najevo nedával, stále věřil v sílu československé demokracie, která zvládne i extrém.

Během nemoci ztrácel Masaryk víru v uzdravení i on sám. Nutně v něm uzrávalo přesvědčení o tom, že rezignace je nezbytná. Abdikace od prezidenta přišla až v roce

³⁵ T.G.Masaryk, *Cesta demokracie IV*, Praha 1997, s.376.

³⁶ Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2002. s.

1935, kdy se tento rok chýlil k podzimu. K abdikaci se však nemohl odhodlat, ostatně mnozí soudili, že je ve funkci prezidenta nenahraditelný a vytvořil se z Masaryka až téměř mytologický idol, který byl považován za svorník jednoty československého národa. Výběr nového prezidenta byl závislý na doporučení Masaryka. Masaryk se postavil za kandidaturu dr. Edvarda Beneše. Masarykovi stoupenci uvažovali a přáli si, aby ještě za jeho života byla zajištěna volba dr. Beneše jeho nástupcem. V druhé polovině třicátého pátého roku vyvolával Masarykův zdravotní stav aktuální otázku jeho demise. Do rozhodování a způsob prezidentova odstoupení byly zapojeny desítky lidí. Přední místo bylo ponecháno samozřejmě členům rodiny. Masarykovy dcery Alice a Olga byly zásadně proti. Alice Masaryková si myslela, že prezidentovi je myšlenka na odstoupení vsugerovaná z jeho okolí, Benešem a osobním lékařem A. Maixnerem, který 28. října doporučil prezidentu, aby ze zdravotních důvodů odstoupil a informoval i jisté politiky o vážnosti stavu. Masaryk se též den o možnosti své abdikace zmínil předsedovi Národní rady profesoru B. Němcovi, Němec o této informaci zpravil K. Kramáře a R. Berana. E. Beneš a J. Masaryk se klonili k abdikaci s tím, že „*dobu pokládají za vhodnou*“ k volbě Beneše. Jan Masaryk byl jedním z prvních, kdo pochopil, že otcovo zdraví má přednost před politikou.³⁷ Působil také na své sestry, aby situaci pochopily reálně. Alice se stále obávala „*co s nimi bude*“. Také si zvykla na své vlivné postavení. Ferdinand Peroutka správně připomínal: „*Tak zvaný Hrad dělal nějakých pět, šest posledních let všechnu politiku s ohledem na budoucí prezidentskou volbu, tj. tak, aby agrární strana mohla souhlasit s volbou Beneše za prezidenta.*“ Nevděčná úloha říci Masarykovi, že je čas odejít, připadla dr. Benešovi. 18. listopadu v Lánech prezidentu Masarykovi mezi čtyřma očima dle svého záznamu sdělil: „*Po poradě s lékaři a Masarykovými dětmi, zvážení všech pro a proti, se dospělo k závěru, že*“ *Kdyby pan prezident si přál*“, je vhodná doba k jeho abdikaci, o níž se Masaryk zmínil o Velikonocích 1934. Nyní „*by se patrně volba prezidentská a mé zvolení daly uskutečnit*“.³⁸ Beneš podtrhl, že je důležité, aby prezident naprosto a volně a svobodně zaujal stanovisko, neboť se mluví i o tom, že se na něho dělá nátlak. Ujišťoval Masaryka, „*že bychom pracovali jako dříve...., že by vše zůstalo při starém a on že by mně pomohl.*“³⁹ Masaryk odpověděl: „*Je-li vše připraveno, vzdám se úřadu*“. Beneš byl dohodnut s novým premiérem Hodžou, který měl přesvědčit agrárníky. V této chvíli Beneš ještě věděl, že se to podaří. Dne 21. listopadu 1935 pozval si prezident

³⁷ P. Kosatík, M. Kolář, *Jan Masaryk, Praha 2000, s. 120.*

³⁸ Antonín Klimek, *Velké dějiny země koruny české, Praha 2002. s.338.*

³⁹ *Tamtéž*

Masaryk do Lán ministerského předsedu dr. Hodžu a oznámil mu, že se rozhodl vzdát se svého úřadu. Zároveň vyjádřil přání, aby jeho nástupcem byl dr. Beneš a aby se strany dohodly o tomto kandidátu. Ministerský předseda vyslovil formální prosbu, aby prezident zůstal ve svém úřadě. Ale Masaryk setrval na svém rozhodnutí a důsledně je pak opakoval. Když se mu oznámilo přesné datum, aby přijal prohlášení o rezignaci, řekl s plným vědomím „*To už se mělo stát dávno*“. Na otázku kancléře, zda má nějaké přání ohledně nástupce, odpověděl: „*No, já si myslím, že to bude Beneš. Všechny příčiny pro to mluvím, Já bych chtěl, aby to šlo v klidu*“⁴⁰. Zároveň se zeptal „*A co bude se mnou?*“ Hodža i Šámal ho ujistili, že zůstane dále v Lánech, na způsobu jeho života se nic nezmění. Na konec bylo dohodnuto, že Masaryk svůj úmysl odejít oznámí nikoli okamžitou abdikací – ale, až po jisté době. Den 19. listopadu 1935 měl Masaryk rozhovor s předsedou parlamentu Malypetrem, který dle Schenka pokusil ctižádostivě zasáhnout do běhu věcí. Zřejmě na vlastní pěst Masarykovi mezi čtyřma očima doporučil sám sebe do funkce hlavy státu s velkorysou koncepcí, že by doktor Beneš mohl dále zůstat ministrem zahraničních věcí. Podle Schenka rozmluva vyústila v Malypetrovo úpěnlivé naléhání, aby Masaryk neodstupoval, že je nenahraditelný. Masaryk trval na abdikaci, ale ne dřív, než bude jistota, že prezidentský úřad se dostane do rukou Edvarda Beneše. Jako poslední věc ve funkci prezidenta jmenoval 5. listopadu 1935 nového předsedu vlády, kterým se stal dr. Milan Hodža. Udělil rozsáhlé politické amnestie a posléze vydal armádní rozkaz: „*Uznan jsem za nutné, vzdát se úřadu prezidenta republiky. Po celou dobu svého prezidentství vykonával jsem odpovědnou úlohu vrchního velitelství veškeré branné moci. Sledoval jsem bedlivě vždy její vznik a rozvoj a s plným uspokojením a dobrým svědomím mohu říci, že armáda rok od roku kráčí zlepšení a zdokonalení. Pokládám proto za milou povinnost poděkovat vám všem za obětavou a neúnavnou práci pro armádu a pro stát. Armáda byla a je příkladem naší spolupráce občanské. Vybudována byla v demokratickém duchu našeho národa a v duchu našich legii. Je nejen obranou naší samostatnosti, nýbrž zároveň dobrou školou života našich občanů. Přeji si, aby armáda pokračovala i nadále v tomto duchu. Celý národ a stát bude stát za ní a pak se nemusíme nikdy obávat o svoji budoucnost. Přeji všem příslušníkům armády, aktivním i neaktivním, všechno dobré.*“⁴¹

14. prosince 1935 se Masaryk vzdal úřadu a za svého nástupce doporučil Beneše. Státní akt abdikace se konal v Lánech za přítomnosti nejvyšších představitelů státu a

⁴⁰ Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

⁴¹ Jan Herben, T.G.M. Praha. 1938. s.416-417.

rodiny. Za zesnulého syna Herberta Masaryka se chystaného státního aktu zúčastnila prezidentova vnučka Anna Masaryková.

14. prosinec 1935

Odchází hospodář...

Ladislav Stehlík

*Odchází hospodář. Jsou naplněni dnové
života jeho jako zralý klas.
Odchází hospodář. Ty promluv, rodný krove,
nám tíseň stáhla třesoucí se hlas.*

*Odchází hospodář, jenž základy tvé kladl
a studnu hloubil, setbu rozhodiv....
Odchází hospodář, by ještě ve vzpomínkách vládl-
věrností země bude věčně živ.*

*Odchází hospodář. Brázd orby požehnané
a zrní skutků nepočal bys.
Odchází hospodář. Čas plný bouře nad osením vane,
Ó, bděte s námi nad ním jako kdys.*

*Odchází hospodář. Ó, postaňte jen dnové-
Je v knize činů popsán každý list.
Odchází hospodář. Tvář jsoucna vchází do podoby nové,
z které až vnuci věrně budou číst.*

Abdikační ceremoniál byl zahájen ve 12 hodin. Masaryk pozval do Lán předsedu vlády dr. Milana Hodžu, předsedu poslanecké sněmovny Jana Malypetra a předsedu senátu dr. Františka Soukupa. Hosté se shromáždili v hale lánského zámku, kde je pozdravil kancléř dr. Šámal, přednosta politického oddělení kancléře prezidenta republiky dr. Schieszl a prezidentův tajemník dr. Schenk. Předseda vlády a předsedové obou sněmoven Národního shromáždění byli potom uvedeni do prezidentovy pracovny. Prezident tam již stál u stolu a čekal. V pozadí byli členové jeho rodiny. Kancléř dr. Šámal ohlásil: „*Pane předsedo vlády, pane předsedo sněmovny a senátu! Pane prezident mě pověřil a přikázal mně, abych jeho jménem vám přečetl dnešní jeho prohlášení a výraz jeho pravé vůle.*“⁴² Šámal pak přečetl abdikační listinu. „*Prezidentský úřad je těžký a zodpovědný a vyžaduje proto plné síly. Vidím, že již nestačím, a proto se ho vzdávám. Byl jsem čtyřikrát zvolen prezidentem naší republiky, snad mi to dává legitimaci, abych vás poprosil a celý národ československý i spoluobčany národnostní ostatních, abyste při správě státu pamatovali na to, že státy se udržují těmi ideály, z nichž se zrodily sám jsem si toho byl vždycky vědom. Potřebujeme dobrou zahraniční politiku a doma spravedlivost ke všem občanům, ať jsou kterékoliv národnosti. Rád bych Vám ještě řekl, že za svého nástupce doporučuji dr. Beneše. Pracoval jsem s ním za hranicemi i doma a znám ho. Mám plnou důvěru, že vše půjde dobře, a dá-li Bůh, budu se na vás ještě chvíli dívat, jak to vedete. Vás, pane ministerský předsedo, prosím, abyste vzal mou rezignaci na vědomí a zařídil, co je třeba.*“⁴³ Kancléř dočetl. Obrátil se k prezidentovi a tázal se: *Správně, pane prezidente?* „*Ano,*“⁴⁴ odpověděl klidným hlasem prezident Masaryk. Kancléř dr. Šámal: „*Račte, pane prezidente, potvrdit, že je to pravý výraz vaší vůle.*“ Prezident odpověděl jasným hlasem: „*Je!*“ Nastala chvíle ticha. Pan prezident je přerušil slovy: „*Snad bychom se nyní mohli posadit.*“⁴⁵ Ráz abdikační audience vyžadoval, aby se k němu vyjádřili zástupci ústavních orgánů. Předseda vlády dr. Hodža řekl: „*Pane prezidente, chci Vám tlumočit dík republiky a na národa za všechno, co jste pro národ a republiku vykonal. Nejušlechtlejší zákon našeho státu zní „Tomáš Garrigue Masaryk zasloužil se o stát“. Zasloužil se o stát, jak si jej všichni představujeme, se všemi jeho mravními úkoly. Tomáš Garrigue Masaryk se zasloužil o spravedlnost, o právo, o chudé, o slabé. Mám-li Vám dnes děkovat, jsem v rozpacích, protože není slov, která by byla vhodným výrazem těchto*

⁴² Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

⁴³ Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

⁴⁴ Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

⁴⁵ Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343.

*díků. Chci a chceme všichni Vám poděkovat jinak a myslím, že mluvím jménem všech nás v republice. Poděkujeme Vám tím, že udržíme, co jste stvořil. Vy jste národ osvobodil, dal jste státu tvůrčí myšlenku. My jej udržíme. To slibujeme! A zaručujeme Vám, že vykonáme vše, aby Vaše dílo bylo zachováno na věky. To budiž našim díkem. A já prosím, abyste i po svém odstoupení zůstal prezidentem našeho národa“.*⁴⁶ Vystoupil předseda poslanecké sněmovny Jan Malypetr: *„Za Národní shromáždění připojuji se plně ke slovům ministerského předsedy, při čemž musím vyslovit opravdovou a upřímnou lítost, že Vám není dopřáno tolik svěžesti a síly, abyste mohl zůstat ve svém úřadě. Prosíme Prozřetelnost, aby Vás co nejdéle zachovala. V paměti národa zůstanete, pane prezidente republiky, pro všechnu budoucnost zachován jako prezident Osvoboditel“.*⁴⁷ V závěru abdikčního aktu promluvil ještě předseda senátu dr. František Soukup. *„Pane prezidente „jako předseda senátu připojuji se k projevům, které přednesli předseda vlády a předseda poslanecké sněmovny. A nemáme vroucnější touhy, nežli abyste i nyní nám zůstal zachován do posledních hranic lidského věku a zůstal povždy, čím jste nám byl od našeho mládí: učitelem, rádcem, vůdcem.“*⁴⁸ Po skončení aktu prezident konstatoval anglicky: *„So I am free“* (*tak jsem volný*). Když přítomní kývli, dodal jediné slůvko: *„Fine“*⁴⁹. Prezidentská standarta na lánském zámku byla nehrazena československou státní vlajkou, zároveň s vlajkou opustila lánský zámek i čestná legionářská stráž. Odpoledne toho dne ministerský předseda dr. Hodža oznámil občanům československé republiky Masarykovo odstoupení. *„Ani muži nejotužilejší nestyděli se za slzy ve chvíli, když se dovídali, že T.G. Masaryk nebude už prezidentem republiky.“*⁵⁰ Dosavadní pravomoci prezidenta přešly na vládu. 14. prosince podala vláda sněmovně návrh zákona o státní poctě první hlavě státu, podle níž měl být T.G. Masarykovi ponechán doživotně prezidentský plat a zámek Lány jako sídlo. Zákon byl schválen oběma komorami ještě v prosinci téhož roku. Ostatně odchod z úředních povinností neznamenal oslábnutí zájmu o republiku, která byla především jeho dílem. Masaryk sledoval události nadále s pečlivou pozorností, svými radami, pokyny přispíval v pravidelných rozhovorech s prezidentem Benešem, který až do sklonku Masarykova života dojížděl téměř každý týden do Lán. K Masarykově abdikaci došlo kolem čtyř tisíc dopisů i v několika jazycích.

⁴⁶ *Národní politika*, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343

⁴⁷ *Národní politika*, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343

⁴⁸ *Národní politika*, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, číslo 343

⁴⁹ Antonín Klimek, *Velké dějiny zemí koruny české*, Praha 2002. s.372..

⁵⁰ *Výbor z dokumentů, Už víckrát nezazní tak těžce requiem*, Praha 2007.s. 31.

4. Masarykův život v Lánech (1935 – 1937)

Od poloviny prosince 1935 se tedy Masaryk ocitl „na odpočinku“ , „v penzi“. Vůbec to ale pro něho neznamenal nečinnost. Skončily oficiální úřední povinnosti, v Lánech se neobjevovali úředníci z prezidentské kanceláře, ale Masarykův denní rozvrh byl stále plný aktivit. I teď stával jako dříve, půl osmé, po skromné snídani usedal k četbě tisku a různé literatury. Soustavně sledoval, co se děje doma i ve světě. Odpoledne vycházel na procházku nebo vyjížděl na delší cestu. Stále chtěl mít kontakt s „obyčejným“ životem, potkával se s lidmi a chtěl vědět, jak a čím žijí- jako v době, kdy byl prezidentem. Každý týden přijížděl do Lán prezident Beneš se ženou, řeč bývala samozřejmě hlavně o politice. Častěji než dříve se objevoval syn Jan, i s ním byla často řeč o politice. Zauzlovala se, komplikovala, i v Československu a ještě více ve světě - válčilo se v Habeši, kterou přepadla Itálie, v červenci 1936 zaútočili na španělskou republiku zdejší generálové. Zdálo se, že agrese, bezpráví mají navrch. Mír se dělil, dosavadní mezinárodní řád už živořil, fašistické mocnosti mu beztretně ubíraly na životě - vše se dotýkalo i Československa. Masaryk to samozřejmě zaznamenával, stále ale věřil, že demokracie v tomto fundamentálním zápase nepodlehne. Dějinný optimismus s ním sdílel i Beneš, syn Jan byl méně optimistický, ale nechtěl otci přidělovat politické starosti.

Dne 7. března 1936 se poprvé připomínaly Masarykovy narozeniny, když už jubilant nebyl prezidentem. Dosud mívaly připomínky slavnostní ráz, zvláště na školách, a k Masarykovi to příliš neladilo. Tentokrát byl tisk ve slavnostních slovech umírněný, spíše se ohlížel po Masarykově díle, přednost dostaly úvahy a ztišené myšlenky. Připomínalo se i, že doba je politicky vážná. Toho dne stala se dokonce ještě politicky vážnější. Hitler zlikvidoval demilitarizovanou zónu v Porýní, kterou stanovily versailleská a locarnská smlouva. Zóna, v níž nesmělo Německo mít vojsko a budovat opevnění, vznikla mimo jiné proto, aby Francie mohla zásahem proti Německu pomoci svým spojencům ve střední a východní Evropě, kdyby byli právě Německem napadení. Tvořila tedy součást i bezpečnosti Československa. Hitler považoval svůj krok likvidující dvě závažné mezinárodní smlouvy za „nejtěžší den v životě“: nepochybně šlo o hazard, který by měl při oprávněném zásahu Francie a Británie pro nacistický režim nepříjemné následky nejen mezinárodní, ale i vnitropolitické. Západní velmoci se k zásahu neodhodlaly. Omezily se na slovní protest, který nic neznamenal. Byl vysloven na zasedání Rady Společnosti národů v Londýně a slyšel ho i Jan Masaryk. Jeho defétismem

byl zděšen, pro budoucnost – i Československa - to bylo alarmující. Tak o tom psal i ve vyslanecké zprávě. Nemohl svůj dojem a názor ztajit ani před otcem, i když použil slov umírněnějších a ponechával příštímú vývoji naději.

S plným souhlasem přijímal Masaryk rozhodnutí posilovat obranu státu. V Lánech se občas ohlásili legionářští generálové, Masaryk chtěl vědět, jak v armádě vypadá a jak zvládá nové povinnosti. Za potřebné pokládal prohloubení spojenecké vazby mezi malodohodovými státy, jak je navrhovalo v září 1936 Československo na bratislavské schůzce Malé dohody. Menší státy, které si rozumějí, se měly podle něho sbližovat – i kvůli partnerství vůči velmocem. Zároveň ale vyhlídky československého návrhu posuzoval s jistou skepsí, už delší dobu pozoroval vývoj v Jugoslávii značně kriticky, ač mu tato země byla neobyčejně blízkou. Jugoslávie skutečně časem československou iniciativu odmítla a Rumunsko se k ní přidalo.

O vánocích 1936 naznačil Masarykovi Beneš, že by mohlo dojít k nové úpravě vztahů s Německem, které se stávaly stále napjatějšími. Měl za sebou dvě tajná jednání s německými emisary a chystal koncept smlouvy o neútočení, který pak začátkem ledna 1937 poslal do Berlína. Masaryk nechtěl znát podrobnosti, nepochyboval o Benešově erudici a znalostech v diplomacii. Po jisté době mu Beneš musel sdělit, že jednání byla „odložena“. Ve skutečnosti je téměř už předem zastavil sám Hitler, o čemž v Praze nevěděli.

Vývoj v Německu sledoval Masaryk soustavně, opatřoval si i novou literaturu, která ho analyzovala a hodnotila, činil si však zároveň vlastní úsudky. Německo připravené válčit zatím neviděl a stále doufal, jako před lety, že toho nebude schopné mimo jiné hospodářky. Samozřejmě Masaryka nepřestal zajímat německý problém v Československu. Před nedávnem, v předvečer parlamentních voleb v květnu 1935, se vyslovil proti návrhu zakázat Henleinovo hnutí, chtěl mu dát příležitost k praktickému pokárání mnoha jeho prohlášení o loajalitě k Československu. V politice Sudetendeutsche Partei je teď nenacházel, o to více vítal, že se v aktivistických stránkách objevila mladá generace, která chce pracovat na demokratickém základě Československa. Žádal tento novoaktivismus vhodně podporovat. Vláda to ostatně udělala, dohodou z února 1937 právě s aktivistickými stranami plánovala dalekosáhlejší ekonomické a správní úpravy v pohraničí českých zemí. Nejen však svou politikou, ale také kulturou žil nadále Masaryk. Sledoval literaturu, také zahraniční, zvláště anglickou, pokud sám nemohl číst, dával si z ní předčítat. Téměř denně ho provázela hudba, rád poslouchal rozhlasové koncerty, i ze zahraničních stanic. Zmírnilo se jeho napětí s Karlem Kramářem, ba téměř

vymizelo. Poselkyní vzkazů ústních i písemných mezi lánským zámkem a Kramářovou pražskou vilou se stala Alice Masaryková. Adresáti si vyměnili nejen pozdravy, ale sdělovali si i názory na politickou situaci⁵¹.

Masaryk byl samozřejmě pod stálou lékařskou kontrolou. Projevy stáří a nemoci se prohlubovaly a jednou musely mít i dramatické vrcholení.

Nová volba prezidenta byla stanovena na 18. prosince 1935. Do funkce druhého československého prezidenta byl zvolen dr. Edvard Beneš, jeho volba ve Vladislavském sále byla jednoznačná. Před ní se ale v politickém zákulisí rozpoutal tvrdý politický zápas, dokonce se zdálo, že čeští agrárníci a jejich spojenci Beneše porazí. Nakonec se jim to nepodařilo, ale výsledek byl 17. prosince na vážkách. Ze 440 odevzdaných hlasů získal Beneš 340, takový počet hlasů, jaký Masaryk nikdy neobdržel. Jeho protikandidát profesor B. Němec se sice ještě před volbou kandidatury vzdal, ale obdržel 24 hlasů, 76 lístků zůstalo prázdných, které odevzdali Henleinovci a fašisté. První cesta nově zvoleného prezidenta republiky, mířila do Lán, a to hned po volbě, o jejímž průběhu Masaryk s uspokojením poslouchal zprávy z rozhlasu. Když Beneš vstoupil do prezidentovy lánské pracovny, vykročil mu Masaryk vstříc, oba muži se dlouze se objali a políbili – vzrušení byli oba. T.G.Masaryk byl radostný, měl jistotu, že jeho dílo bude střeženo a dále rozvíjeno.⁵²

Masarykovi nebyla dopřána ani dvě léta, aby se díval, jak to jeho republika vede. Zbytek života Masaryk strávil v zátíší lánského zámku. Zprvu se mu nesmírně ulevilo, konečně byl zbaven břemena, které už dlouho bylo nad jeho síly. Nepřestával se zajímat o veřejné dění, hrozil se nad Hitlerem a úspěchy jeho zrádné ideologie. Četl a dal si předčítat, přijímal návštěvy, vyjížděl si do okolí. Navštěvoval hrob Charlottin. Jeho vztah k hudbě, zvláště k Beethovenovi a Smetanovi, zvroucněl. Tvrdý rys bojovníka z jeho povahy zmizel, už ho nebylo třeba, zbývaly vzpomínky, často dojaté, a poslední loučení s živými i mrtvými, s odcházejícími přáteli, spolupracovníky i někdejšími odpůrci. Poté co Masaryk abdikoval se jeho zdravotní stav stabilizoval. V únoru sice prodělal slabou bronchitidu a červnu mu musely být vytrženy další tři zuby, ale to ke stáří patří, jeho stav byl považován za upokojivý. O tom také svědčí to, když Masaryk přijal nabídku generála Syrového, aby se v jeho doprovodu zúčastnil setkání legionářů při „Zborovských

⁵¹ Martina Lustigová, *Karel Kramář*, Praha 2007, s.282.

⁵² Výbor z dokumentů, *Už víckrát nezazní tak těžce requiem*, Praha 2007.s. 31.

oslavách“, které se konaly 4. července 1937. Účastníci prezidenta Osvoboditele bouřlivě pozdravili před zaplněnou tribunou.

V noci z 1. na 2. září 1937 postihl Masaryka ve spánku těžký záchvat, šlo opět o mozkovou mrtvici, ale její následek byl horší než v roce 1934. Do Lán se sjížděli lékařští odborníci, členové rodiny, političtí představitelé. Zvěst o náhlém zhoršení Masarykova stavu se okamžitě rozšířila po celé republice a i zahraničí. Všichni žádali doplňující informace. Pro veřejnost byly hned vydávány každý den zprávy o zdravotním stavu prezidenta, vybrala jsem namátkou jen některé. *„Prezidenta Osvoboditele, jehož zdravotní stav byl poslední dobou velmi dobrý, postihla dnes o půlnoci těžká nevolnost, která však v několika hodinách opět ustoupila, takže ráno byl stav uspokojivý. Na Lánech 2. září o 6 hodině ranní. Dr. Maixner a prof. Pelnář“.* Třetí den choroby prezidenta T.G. Masaryka minul bez nepříjemných jevů, funkce vnitřních orgánů byla správná. V inervaci svalů obličejových, polykacích, trupu i končetin není poruch po posledním mozkovém infarktu. Noc byla klidná a pacient v ranních hodinách spal klidným spánkem. Teplota ráno 36,4 stupňů, tepů 80. Za tohoto příznivého průběhu choroby budou další lékařské zprávy vydávány jen jednou denně. Na Lánech 5. září o 9. hodině. Dr. Maixner.⁵³ Pondělní zpráva o stavu prezidenta byla rovněž uspokojivá. Ale zdravotní stav se prezidenta pomalu, ale jistě horšil. Ještě 9. září umírající Masaryk pochopil, že je to marné, a řekl klidně, že by chtěl zemřít – naznačil, aby ho už nezdržovali. Brzy se však ukázalo, že příroda oklamala nejen lékaře, ale i všechny, co věřili v uzdravení prezidenta, alespoň na úroveň předchozích let. Zhoršení nemoci nastalo v sobotu odpoledne, kdy začala horečka rychle stoupat, takže v noci vystoupila na 39.1 stupňů a dostavil se silný záchvat. Dr. Maixner přivolal jako konsiliáře univerzitního prof. Karlovy university dr. Webra, který do Lán přijel o 4. hod. ráno, stav nemocného byl natolik vážný, že odpoledne byli ještě pak zavoláni prof. dr. Hynek a prof. dr. Jirásek, kteří vydali úřední zprávy o zhoršeném stavu prezidentově. *„Ve zdravotním stavu prezidenta Osvoboditele nastal obrat k horšímu. Během noci stoupla teplota a zároveň se dostavilo blouznění, přerušované dýchání, zmenšená výkonnost srdeční a pokles krevního tlaku. V ranních hodinách lze zjistit známky počínajícího zánětu plic a v pravém dolním laloku“.* V Lánech 12. září o 6 hodině ráno. Dr. Maixner. Prof. Weber.⁵⁴ Zprávy se rozšířily tak rychle, že již v neděli vyvolaly všude přítomní rozruch. Již po půlnoci na neděli bylo zhoršení stavu prezidentově oznámeno prezidentovi republiky dr. Benešovi do Topolčianek a prezident,

⁵³ Národní politika, číslo 250, ročník LV, 12 září 1937.

⁵⁴ Ozvěny domova i světa, č. 37. Praha 1937.

odjel ihned s chotí do Lán, kam přijel večer i též předseda vlády dr. M. Hodža. Členové rodiny prezidentovy byli rovněž přítomní. Časně ráno se již před zámek shromáždily hloučky obecnstva, vyčkávajícího na dalších zprávách. Celý národ sledoval smrtelný zápas s úzkostí, lékaři ze všech sil bojovali o záchranu. Od druhého záchvatu v noci na 11. a 12. září nemocný namáhavě dýchal, nemluvil a vědomí bylo trvale zastřešeno. Zhoršovalo se především dýchání. Na doporučení lékařů byly opatřeny kyslíkové bomby. Poslední zpráva o prezidentově zdravotním stavu zněla „*Objektivní nález u nemocného prezidenta se opět zhoršil, celkový úbytek sil se stupňuje a činnost srdeční se daří udržet jen s největším úsilím udržet na nutné výši*“. Závěrečný bulletin byl na dosah: „*O 21. hodině nastalo ve stavu prezidenta Osvoboditele opětné zhoršení, jeví se značným zrychlením dýchání a nápadně slábnoucí činností srdeční. O 1. hodině počala akce srdeční nezadržitelně klesat, dýchání se zvolňovalo a sláblo. Nemocný byl po celou dobu úplně klidný. Dýchání, které od počátku jevílo zřejmé náznaky rázu mozkového, se zastavilo ve tři hodiny dvacet sedm minut a činnost srdeční ustala ve tři hodiny a dvacet devět minut. Dr. Maixner, Prof. Hynek. Prof. Jirásek*“.⁵⁵

T.G. Masaryk zesnul 14. září 1937 ve 3 hodiny a 29 minut. „*Nezhasl, ale dohořel*“,⁵⁶ řekl novinářům jeho syn Jan. Sotva nemohl nevidět zvláštní znamení osudu v tom, že ho otec opustil v den jeho narozenin, synovi bylo právě jednapadesát let.⁵⁷ Když prezident zemřel, rozloučili se s ním členové rodiny políbením jeho ruky a čela. Prezident dr. Beneš políbil Masaryka na čelo. Předseda vlády dr. Hodža se rozloučil hlubokým úklonem. Na přání dr. Alice Masarykové zatlačil pak prezidentu Masarykovi oči jeho ošetřující lékař dr. Maixner. Prezident byl ve své ložnici přikryt bílým plátnem, na němž byly položeny dvě růže jedna bílá a druhá rudá. V ten moment klesla československá vlajka na cimbuří lánského zámku do poloviny žerdi a po stranách budovy byly vztyčeny černé prapory. Kde bude pohřben? V úvahu přicházelo několik míst prvním z nich byl malý lánský hřbitov, kde byla před čtrnácti lety pohřbena jeho choť Charlotta, uvažovalo se i o chrámu sv. Víta na Hradčanech po boku českých králů. Toto pojetí by odpovídalo tradici. Jako další místo posledního odpočinku byl vyhlédnut „*Památník Osvobození*“ na Žižkově, kde by se vybudovalo mauzoleum, jako věčná připomínka národu. Prezident pokud šlo o pohřeb měl vlastní přání, kdysi prohlásil: „*Já*

⁵⁵ Pražský ilustrovaný zpravodaj, číslo 39, ročník 879, Praha

⁵⁶ Jindřiška Smetanová, T.G.M. „Proč se neřekne pravda?“, Praha 1996, s.256.

⁵⁷ P. Kosatík, M. Kolář, Jan Masaryk, Praha 2000, s. 122.

vím, že to musí být, ale chci po smrti bydlet, a k tomu se myslím, hodí jen lánský hřbitůvek“.

Splnilo se mu přání, jež kdysi vyslovil: že by nerad umíral na jaře nebo v plném létě. Zemřel na konci léta a na konci epochy, která byla určena jeho životnímu dílu.

Karel Čapek: *„Dnes vydechl naposledy Tomáš Garrigue Masaryk, Osvoboditel, duchovní tvůrce a první československý prezident Republiky československé. Tím se uzavírá věčným mírem jeho tříletý boj se smrtí, boj, ve kterém lidské tělo není nikdy konečným vítězem. I tuto smrt musíme přijmout s odevzdaností a pokorou. Zemřel stařec v plnosti života, muž v plnosti cti a vladař v plnosti lásky. Taková smrt není než naplněním. I tuto chvíli smutku věřme a doufejme, občané Republiky československé, celou Masarykovou vírou v nesmrtelnost lidské duše a božský řád věcí, T.G. Masaryk se na nás dívá dál“.*

Sejmutí posmrtné masky a sádrového odlitku byl pověřen akademický sochař Vincent Makovský, který do Lán přijel hned v ranních hodinách. *„Nezapomenu nikdy na tuto cestu do Lán. Byla to výjimečná cesta, když jsme jeli se štukatérem na lánský zámek. To, co jsme cítili, to nelze ničím vyjádřit. Nepromluvili jsme celou cestu, a čím více jsme se blížili, tím se pohnutí stupňovalo. Štukatér Pelcr nebyl schopen slova a při práci, když míchal sádru, chvěl se rozechvěním. Teprve, když jsme se vraceli z Lán, řekl u Unhoště „Víte, já jsem nemohl říct slova“.* Dr. Maixner odvedl nás pak do pracovny a ložnice prezidentovy, prošli jsme koupelnou a po chvíli jsme vstoupili. Přistoupili jsme k úmrtnímu loži presidentovu a pak nadzvedl dr. Maixner prostou bílou přikrývku - a to byla nejtěžší chvíle ze všeho“.⁵⁸ Potom byla provedena balzamizace zesnulého Masaryka profesory Karlovy univerzity Mudr. Heřmanem Šiklem a dr. Čechem, jako úřední osoba jim pomáchal i lánský obvodní lékař dr. Svoboda. Když v pražských ulicích Masarykova rakev míjela zástupy oněmělé nevýslovným smutkem, bylo v tom obraze něco tklivě intimního: národ, který osiřel. Víc než kdokoli před ním si právě tento muž zasloužil titul otce národa. Po válce ruští legionáři přinesli s sebou do vlasti z východu i příznačné měkké přízvisko „tatíček“; ale to neodpovídá osobnosti, s níž bylo spojováno. Přesto se ujalo, jak se v lidové představě Masaryk proměnil v postavu legendární. Taková proměna už bývá osudem slavných jedinců; první prezident Československé republiky se stal legendou už zaživa.

⁵⁸ *Pestrý týden, číslo 39, ročník XII, 25.září 1937, Praha*

5. Pohřeb – smutek, úcta sounáležitost

Smrt T.G.Masaryka vyvolala upřímný a rozsáhlý smutek. Zpráva z Lán došla do Prahy krátce po půl čtvrté ráno. Světla pouličních lamp Prahy zůstala rozsvícena, tím Praha oznámila dřív než rozhlas, že první prezident dobojoval svůj zápas ze smrti. Rozhlas to oznámil až příliš pateticky. Hlasatel četl: „*Volám smutnou zprávu svou do čtyř úhlů světa: Žalujte a plačte! Váš dobrý král je mrtev: Mrtev je váš král! Král váš je mrtev, mrtev je váš král! První president Československé republiky, president Osvoboditel T.G. Masaryk, zemřel na zámku lánském dnes v úterý 14.září ve 3 hodiny 29 minut v noci, když naplnil svého života 87 let, 6 měsíců a 7 dní.*“⁵⁹ Po třech smutečních akordech byla zpráva oznámena česky, rusky, německy a maďarsky. Potom se ozval smuteční pochod z Fibichovy „*Messinské nevěsty*“. Na pražských kostelech se rozezněly zvony. Republika se zahalila do šestidenního smutku. Prezident dr. Beneš vydal armádní rozkaz, kterým nařídil po dobu šesti týdnů smutek za prvního velitele. Rozkaz zněl: „*Pane ministře národní obrany! K Vašemu návrhu nařizuji, aby celá branná moc projevila oficiální smutek nad úmrtím prezidenta Osvoboditele tím, že ode dne 14.září t.r.: 1. důstojníci a rotmistři nosí smuteční pásky na levém záloktí na stejnokroji do 26. října t.r. 2.na vojenských budovách se vztyčí národní vlajky, které se spustí do půl žerdi nebo stožáru (není-li na budově zařízení ke vztyčování státní vlajky, vyvěsí se černé prapory) do dne pohřbu do 20. hodin. 3. na plukovních praporech, praporcích a standartách se upevní jen předepsané tři stuhy ve státních barvách (u historických praporů legionářských stuhy historické) a k nim se připojí jedna černá stuha smuteční do 26.října t.r., 4. vojenské hudby smějí hráti jen státní hymnu a jiné vážné smuteční skladby do 26. října t.r. V den pohřbu, pokud se neúčastní pohřbu nebo smutečních tryzen, nesmějí hráti vůbec*“.⁶⁰ Ministerstvo školství nařídilo, aby smuteční oslavy prezidenta Osvoboditele se konaly ve všech školách. Ministr školství dr. Franke pak promluvil v rozhlasu o Masarykově odkazu. V den pohřbu tj. 21.září bylo na školách volno. Začátkem smutečního aktu bylo uctění pozůstatků zesnulého v lánském zámku. Stěny i strop lánského zámku byly potaženy černou látkou. K tomu to účelu nechal syn Jan Masaryk upravit hudební pokoj v prvním patře na smuteční síň. Jedině tento prostor vyhovoval předpokladu, že návštěvníci budou kolem rakve procházet, aniž by se jejich cesty při odchodu zkřížili. 15.září před 12 hodinou se shromáždili u katafalku ve smuteční síni členové rodiny, příslušníci

⁵⁹ Národní politika, číslo 252, ročník LV, 14 září 1937, Praha

⁶⁰ Národní politika, číslo 253, ročník LV, 15 září 1937, Praha

sekretářské služby a zámečníci zaměstnanci prezidentovy domácnosti, tím byl zdůrazněn soukromý ráz loučení. Přesně ve dvanáct přistoupili k rakvi dva rotmistři Hradní stráže. Zároveň s nimi zaujala své místo před vchodem do místnosti dvoučlenná stráž lánské jednoty Sokola. Zesnulý prezident byl na poslední cestu oblečen do polojezdeckého, polovojenského úboru, který byl jeho oblíbený. Kabát zapnutý až ke krku, světlejší jezdecké kalhoty a žluté vysoké boty. Po levé ruce měl čapku s úzkou červenomodrobílou stužkou. Nad čelem a kolem těla byly rozhozeny růže a drobné svazky mateřídoušky. Masaryk byl vystaven v prosté kovové rakvi s cínovým víkem. Pak byla rakev uzavřena, zahalena do státní vlajky a připravena k převozu do Prahy. Na rakvi byla čtyři Masarykova vyznamenání: *Řád válečného kříže*- nejvyšší vyznamenání, udělované za statečnost v bojích za svobodu Československa, *Řád Sokola (též Řád Štefánikův)*- byl udělován za zásluhy o budování svobodného Československa. Řád byl udělován jen v ruských legiích, byl navržen prvním ministrem války Československé republiky generálem Milanem Rastislavem Štefánkem. *Revoluční medaile*- byla založena dekretem samotného prezidenta republiky T.G.Masaryka, jako odměna za zásluhy o československý odboj. Posledním vyznamenáním, které Masarykovi bylo na poslední odpočinek vybráno, byla *Československá medaile Vítězství*- udělována jako pamětní medaile všem spojeneckým účastníkům 1. světové války. Medaile byla zřízena na mírové konferenci ve Francii v roce 1919. Autorem medaile byl český sochař Otakar Španiel.

Pohřeb T.G.Masaryka byl mohutnou manifestací národní jednoty a dojemným projevem smutku naprosté většiny obyvatel. Tělesné ostatky byly od soboty 18.září přes neděli do pondělí veřejnosti vystaveny na katafalku v Plečnickově sloupové síni na Pražském Hradě, která doposud nebyla nikdy použita. Stěny byly zahaleny černým flórem, takže bílé sloupové na černém pozadí vynikalo. Smuteční výzdobu doplňovala zeleň mezi jednotlivými sloupy a zahalené zlacené lustry. Nad katafalk se zvěčnělým prezidentem byl umístěn velký plastický státní znak. Rakev na katafalku spočívala přesně tak, jak byla přivezena z Lán, celá zahalena v mohutné státní vlajce. U rakve stála čestná vojenská stráž, kterou vyslala pražská posádka, o stupeň níže se střídá čestná stráž legionářská, sokolská, tělocvičných jednot, národní gardy, orelská, dobrovolců čsl. Domobrany z Itálie a čestná stráž kováků. Čestné stáže u rakve prezidenta se střídaly každé půl hodiny.

To už se před hradní branou tísnily tisíce lidí. Jejich počet stále vzrůstal, řady čekajících se rozrostly na délku několika kilometrů. Počet lidí se odhadoval na pětiset až sedm set tisíc. „*Převeliká a tklivá byla oddaná účast neznámých statisíců na noční cestě*

*prezidenta Osvoboditele, ještě větší projevy lásky a díky se rozvíjely v Praze od sobotního rána. Černé vlny zástupců stoupajících k Hradčanům vzdouvají se všemi a urovnávají se pak v nedohlednou řadu tiše čekajících. Klikaté ulice Hradčan nestačí na tento živý řetěz věrnosti. S podivuhodnou ukázněností, která vyplývá ze zákonů srdce, odehrává se po celé hodiny nepřetržitý pochod všeho občanstva, nesmírné defilé před mrtvým vůdcem, tichá tryzna díkůvzdání. Všechno, co stát a úřad dovedl k oslavě velkého mrtvého připravit, ustupuje před velikostí tohoto dění, kde se majestát lásky setkává s majestátem smrti. Jest věrnosti, kterou zhaslé oči Osvoboditele přijímá na královském hradě od jeho lidu“.*⁶¹

Před rakev Masarykovu bylo položeno plno věnců. Prvním z nich byl veliký vavřínový věnec dr. Beneše se stuhami v národních barvách s nápisem: *Presidentu Osvoboditeli, svému učiteli a příteli, president republiky dr. Edvard Beneš*. Vedle oficiálních květinových darů byly zde nesčetné věnce a kytice českých lidí, městských rad, spolku, úřadů, škol, které také chtěli naposled uctít památku prezidenta. Byly tu i věnce hlav států. Věnec anglického krále z lilí a červených růží, věnec norského krále z růžových chryzantém a růží, věnec japonského císaře z červených a bílých růží, vavřínový věnec švédského krále, rovněž vavřínový věnec tureckého prezidenta, sovětský věnec ze žlutých chryzantém s rudou stuhou, belgický král poslal věnec z rudých růží, francouzský prezident z lilí a červených růží, věnec ze Spojených států byl vavřínový s palmami. V poslední den, 20. září v 8 hodin večer, opustili truchlivou síň poslední smuteční hosté. Hold prezidentu Masarykovi ukončili poslanci a senátoři vedených předsedou poslanecké sněmovny a předsedou senátu. Po uzavření síně přišel prezident dr. Beneš s rodinou naposledy se poklonit zesnulému. Tři dny a dvě noci trvala pouť na pražský Hrad. Byl to zatím ojedinělý hold, který vyjadřoval zároveň spjatost české společnosti s československým státem. Masarykův pohřeb byl totiž především důkazem opravdovosti vztahu mezi společností a státem. S večerem se začaly pomalu plnit ulice čekajícími, kteří zaujímalí místa na den pohřbu. Mnozí na ulici přespali.

V půl desáté se rozhoupaly zvony na chrámu sv. Víta, zazvonil i ten největší z nich, Zikmund. Pět minut před desátou hodinou vstoupili do smuteční síně členové Masarykovy rodiny v doprovodu evangelického kazatele Urbánka, aby tu prodleli několik posledních chvil v hlubokém mlčení. O desáté hodině odpoledne byla rakev s prezidentem umístěna na katafalku před Matyášovu bránu, kam ji odneslo šest generálů, vedených velitelem vojenské kanceláře prezidenta republiky generálem S.Bláhou. Před Matyášovou

⁶¹ *Nový večerník, číslo 216, ročník XVI, 21. září 1937, Praha*

bránou byl zřízen baldachýn na antických sloupech pokrytých černou látkou. Vrchol tvořila prezidentská standarda, zahalena černým flórem. Po stěnách kolem byly zavěšeny státní vlajky ve flóru střídavě s černými prapory. Po černé zemi byly rozloženy věnce. Před rakví zesnulého zůstal jen věnec prezidenta republiky.

Smuteční slavnosti byly zahájeny hned poté, co zazněly smuteční fanfáry hrané Českou filharmonií na malé rampě u Schwarzenberského paláce. Nad rakví zesnulého zazněl projev prezidenta Československé republiky dr. Edvarda Beneše: *„Volám Vás všechny bez výjimky, od leva do prava, od poslední vísky až k tomuto hlavnímu městu, od Aše až k Jasině, Vás všechny, kteří myslíte nejvíce na problémy sociální tohoto státu a Vás, kteří se věnujete nejvíce problémům národnostním- všechny bez rozdílu volám Vás v duchu a památce našeho prvního prezidenta k plnění jeho odkazu a k budování jeho díla- k dobudování naší spravedlivé, pevné, nezdolné, vývojové humanitní demokracie. Masaryk, zůstává i při svém odchodu stále mezi námi, je nám všem příkladem a výzvou. Příkladem veliké víry v člověka, jíž je dnes Evropě a světu tolik potřebí. Výzvou, abychom v harmonii mezi sebou, v dobré vůli a přátelství ke všem sousedům i všem ostatním národům v Evropě a ve světě budovali svůj státní organizmus a svoji politickou, sociální a národnostní spolupráci tak, že bychom vytvořili z tohoto svého místa v Evropě dokonalý, harmonický, sociálně, národnostně a politický spravedlivý stát, jenž bude hoden toho, který nám právě odchází, jenž bude mezi státy tím, čím byl Masaryk mezi námi, a tím, čím byl Masaryk ostatnímu světu. Výzva ta znamená, že máme zůstat Masarykovi věrni. Louče se s ním jménem Vás všech, slibuji, že této výzvy uposlechneme. Prezidente Osvoboditeli, odkazu, který jste vložil do našich rukou, věrni zůstaneme!“*⁶² Prezident Beneš vyložil obsáhlé Masarykovy ideje a jeho práci za války i po válce pro Československo.

Pohřební průvod byl veden generálním inspektorem branné moci generálem Syrovým, kterého doprovázeli plukovník generálního štábu Lysý, podplukovník generálního štábu Mrázek, štábní kapitán gšt. Urlich. Za nimi byly neseny prapory, každý doprovázen čestnou stráží. Poprvé v dějinách republiky se shromáždily prapory veškerých vojenských jednotek československé armády. Za rakví šel jen syn Jan a dva vnuci Herbert a Leopard Revilliodovi, za nimi ve vzdálenosti sedmi kroků prezident dr. Beneš, sám, ale také za celý národ. Šel nejen jako prezident, ale i jako osobnost Masarykovi nejbližší. Asi osm kroků za prezidentem republiky kráčeli zástupci cizích států, většinou v historických, diplomatických úborech nebo ve vojenských uniformách. Seřazení byli abecedně podle

⁶² Národní politika, číslo 259, ročník LV, 21 září 1937, Praha

francouzského názvu příslušného státu. Za nimi v témže pořadí šli zástupci cizích vlád a zahraničních delegací. Za delegacemi cizích vlád šel předseda sněmovny Malypetr, předseda senátu dr. Soukup a uprostřed nich předseda vlády dr. Hodža, za nimi ministři Československé republiky pak členové pražského diplomatického sboru a za skupinou diplomatů členové obou sněmoven Národního shromáždění v čele se svými místopředsedy. Poslankyně a senátorky šly ve dvou řadách před muži. Za nimi soudci, úředníci a generálové. Další část průvodu tvořili přední hodnostáři církví. V blízkosti za hodnostáři šli rektori a děkané všech vysokých škol v čele s rektorem Karlovy univerzity profesorem Weignerem. Dále pak zástupci čtyř hlavních měst zemí republiky: Prahy, Brna, Bratislavy a Užhorodu a představitelé rodného kraje Masarykova: Hodonína, Čejče a Čejkovic. K nim se připojili zástupci okresu klatovského a valašskomeziříčského, za něž byl Masaryk zvolen poslancem. Další skupinu tvořili úředníci kanceláře prezidenta republiky. Za nimi následovala delegace československého vojska sestavena ze všech armádních hodností od vojína až po generála. Po ukončení civilního průvodu nastoupil mohutný vojenský celek. K průvodu dále neodmyslitelně patřily legie vedeny generálem Čílou. 11 500 ruských legionářů, 3 500 italských legionářů, 1000 francouzských a v nemalém počtu též legionáři jugoslávští. Průvod došel před Wilsonovo nádraží, kde se konala ještě vojenská přehlídka. V ulicích ho sledovaly statisíce lidí. Přišly se ani ne tak podívat jako rozloučit, naposledy se poklonit, vyjádřit vděk a úctu mrtvému, který poznamenal hluboce jejich život. Ne patetický smutek byl v těchto dnech, opravdový a lidský, slzy v očích měl skoro každý. Jako by s Masarykovým odchodem cosi v dějinách této země končilo a přicházeli cosi neznámého, ještě ztajeného, ale ne dobrého.

Vlak odvezl Masaryka do Lán, tentokrát už na hřbitov. Cestu smutečního vlaku sledovaly zase tisíce lidí. Už se stmívalo, den pracoval k závěru, vhodný čas na rozloučení. Bylo docela prosté, jak odpovídalo životu toho, kdo odešel. Do hrobu ho provázely biblické žalmy, motlitba a hymna státu, který pomáhal stavět.

14. IX. 1937

Jaroslav Seifert

*Za sto let možná děti našich dětí
svým dětem budou teskně vyprávěti
o šedém ránu čtrnáctého září
na věky označovaném v kalendáři.*

*To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.*

*Až ze všech nás už zbudou jenom stíny
či prach, jež čas klást bude na hodiny
života příštích, v ranním šeru,
chvíle se ozve bez úderu.*

*To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.*

*Tu chvíli před půl čtvrtou ranní,
ten okamžik a konec umírání,
když smrt se dotkla vrásek čela
a ranní mlhou odcházela.*

*To kalné ráno, to si pamatuj,
Mé dítě.*

*Evropo, Evropo až zvony rozhoupají,
měla bys první být mezi těmi, kdož lkají,
Evropo, hrozná nad meči a děly,
ve světle svící, jenž se rozhořely.*

*To kalné ráno, to si pamatuj,
mé dítě.*

Masarykovo úmrtí vyvolalo rozsáhlý ohlas v zahraničí. Svět si uvědomoval, že odešla osobnost, která realizovala i ztělesňovala mnohé z fundamentálních zásad, na nichž měla spočívat a o ně se opírat poválečná doba. Hlavní vyrůstaly z pojetí demokracie a mravnosti.. S politik menšího národa byl s to jimi oslovovat svět, který si je alespoň musel uvědomovat. Masarykovi protivníci se teď sklonili v jisté úctě, nebo alespoň mlčeli a nesnížili se k obvyklým pro tě útokům. S Masarykem stejně smýšlející se alespoň stručně vyznávali, proč jim byl tak blízký, čem působil a jak je ovlivňoval. Noviny ve světě byly prostě „plné Masaryka“. Citáty z některých shromáždila publikace Dny žalu. Opírajíc se o ni se pokusím o přehlednou analýzu názorů a postojů v zahraniční tisku.

Albánský tisk psal o Masarykovi jako o „velikánu naší doby“, jehož odchod je opravdovou ztrátou. Desítky amerických novin připomínaly Masarykův až intimní vztah ke Spojeným státům a charakterizovaly prezidenta jako státníka nejen ve své zemi, ale také pro oba kontinenty- evropský a americký. Pádový čas nové doby dá na mnohé ze současnosti zapomenout- psal Washington Post- , ale Masaryk se v paměti udrží pevně, byl prostě „velký muž“.

Britský tisk přinášel články obsáhle. Tak „Daily Herald“: Svět ztratil heroa. Masaryk byl mužem, který se nesmírně zapsal do dějin do doby válečné a poválečné, jeho postava, vytesaná z nejčistšího kvádru velikosti, předčívá vysoko svou dobu. Za boje o svobodu a po čtrnáct let dalších, kdy vede československý stát, jevil se světu jako osvícený myslitel, kterým příkladem, radou a spoluprací sloužil myšlenke svobody a demokracie“.

„The Times“: Masaryka líčí jako symbol poválečné Evropy, malého národa bojujícího za svobodu a nezávislost. Jeho osobní kouzlo, idealismus a charakterová bezúhonnost napomohla získat Masarykovi velmi mnoho přátel v Anglii, kterých si vážil a ti si vážili jeho.

„Morning Post“: Kdyby Československo nebylo nikdy utvořeno, je pravděpodobné, že i tak by Masarykovo jméno mělo místo v dějinách evropské civilizace. Jeho bádání o filosofickém a sociologickém podkladu marxismu zařadilo ho do přední řady současných kritiků doktríny o historickém materialismu. Jeho učení zrevolucionovalo názor Čechů na jejich literaturu. Jeho kniha o Rusku je doposud nejlepším rozbohem východoslovanské povahy, jaký byl kdy napsán. Avšak všechny tyto triumfy vědecké blednou vedle praktických úspěchů Masarykových. Tento filosof XIX. století osvědčil se být prvotřídním mužem činu ve století XX.

„British Weekly“ poznamenal, že odchází nejušlechtilejší postava z evropské scény.

„Manchester Guardian“: Úmrtím Masarykovým bude Evropa ochuzena o jednoho ze svých největších státníků a politických myslitelů, a pro Československo to bude o to smutnější, jelikož navždy ztratilo svého zakladatele a pilíře první republiky.

Belgický list „*Le Peuple*“ zaznamenal Masaryka jako neobyčejného státníka, jako otce a osvoboditele Československé republiky. Masaryk byl právem označován skoro ve všech zahraničních listech jako jedna z největších postav poválečné Evropy.

Dánský list „Politiken“ poznamenal, že každý, kdo se cítí demokraticky a oceňuje svobodu, cítí ztrátu způsobenou Masarykovým odchodem, jenž představoval velikého Evropana.

Ve Francii, se kterou měl Masaryk vřelý vztah a vždy Francii pokládal za určitý vzor a spojence pro Československo, vyvolal Masarykův skon rozsáhlý ohlas. Nešetřil pojmy typu - „L’Intransigeant“: Zemřel hrdina československé nezávislosti, odešla jedna z největších postav současných dějin.

„Paris-Soir“: Odešel jeden z posledních „mudrců“, veliký vlastenec, který miloval svoji vlast. Masaryk pokračoval v cestě velikých českých proroků, Jana Husa, Komenského, Palackého.

„L’Œuvre“: S Masarykem mizí nejen osvoboditel svého lidu, nýbrž nejušlechtilejší zosobnění demokratického ducha. Tento muž, který byl po sedmnáct let v čele československého státu, zářil nad celou Evropou. Pohasl nádherný plamen a všichni demokracii světa mají smutek.

Holandská publicistika se - docela právem domnívala, že Československo nebude už takové jako za života prvního prezidenta Masaryka.

Italská publicistika zachovala slušnost a úctu.

„Lavoro Fascista“ : Ctihodné stáří a dlouhý zápas za nezávislost své země vytvořily kolem ušlechtilé osobnosti prvního prezidenta Československé republiky kruh velkého uctívání v jeho vlasti hlubokou úctu jiných národů.

„Messaggero“: S Masarykem odešla jedna z nevýznamnějších osobností poválečné Evropy. Byl mnohem více než prvním prezidentem Československé republiky. Byl, možno říci, tvůrcem Československa, zakladatelem nového státu, vzniklého na zříceninách rakousko-uherské monarchie. Pokud jde o vlasteneckou víru, houževnaté apoštolování a odpor proti každému protivenství, lze jeho život srovnat s životem mála

můžu. Již okolnost, že se z nejnižších poměrů povznesl a stal se vědcem, je skvělým příkladem vůle.

Jugoslávský tisk upřímně vyjádřil lítost nad odchod prezidenta Masaryka. List „Politika“ napsal, že celá Jugoslávie se sklání před velikým mrtvým prezidentem Masarykem spřáteleného Československa, jenž byl po celou dobu svého prezidentství přítelem Jugoslávie.

„Vreme“: Je mrtev největší muž Evropy, který svým tvůrčím dílem vyniká mezi největšími.

List „Obzor“ vykreslil Masaryka jako člověka, který se vyznačoval neobyčejnou harmonií ducha, nebyl vnitřně rozdvojen. Poukázal na to, že mezinárodní veřejnost viděla Masaryka jako jednoho z největších představitelů demokratických ideálů.

Lotyšská „Brīva Zeme“ připomněla Masaryk svým bojem podporoval také samostatnost jiných malých národů.

Maďarské vládní kruhy Masaryka nenáviděly. U vědomí světové úcty k němu, ve stínu smrti, promluvila, ale část maďarského tisku jinak.

„Népszava“: Zemřel jeden z největších vědců a státníků naší doby. V dějinách svého národa se stal nesmrtelným nejenom jako politik, nýbrž jako tvůrce a organizátor státu, stejně jako je vytesáno na kameni nesmrtelnosti jeho jméno vědeckého pracovníka. Zdůrazňoval rovnoprávnost menšin a dbal, aby byla zabezpečena práva národních menšin. Vzpomínal jak jednou Masaryk prohodil „A jestliže mi dovolí čas, tak se co nejdříve naučím maďarsky“. „Magyar Hirlap“: Vylíčil Masarykovu osobnost a činnost hlavně před rokem 1914. Vykreslil Masaryka jako bojovníka, užívajícího zbraní lidskosti. Připomněl Masarykovu filosofii humanity.

„Ujság“ hodnotí práci a činnost Masaryka v době války, jako filosofa a jako presidenta. Hledal vždy dorozumění s Maďarskem s jehož duchovním životem byl obeznámen z řady literárních děl.

„Pesti Hirlap“ Masaryk byl logický a byl smělý.

„Budapesti Hirlap“: Jako člověk byl Masaryk nesporně veliký. Zůstane v světových dějinách jako jedna z největších postav nynější doby.

Německý tisk nemohl promluvit propagandisticky, proto buď mlčel nebo alespoň přiznal, že Masaryk byl neobyčejný.

„Deutsche Allgemeine Zeitung“ psaly vstřícně, Masaryk-myslitel dovedl hladce vytvořit mezi několika národnostmi ve svém státě onen soulad, na jehož základě je jediné jeho vývoj myslitelný. „Zasloužil se o stát“, československý zákon je hluboce pravdivý.

„Völkischer Beobachter“ psal o citelné ztrátě, kterou utrpělo Československo odchodem jednoho ze svých nejvýznamnějších mužů, uznávaného v celém světě. K Masarykově osobnosti chováme přes různost názorů úctu, jež náleží hrdinům. Tvrdil nacistický deník.

Polská publicistika nezaostávala za vyjádření smutku k úmrtí prezidenta Masaryka.

„Chwila“ se vyjádřila, že odešla jedna z nejvýznačnějších postav současné Evropy, velký učenec a myslitel, politik, muž činu. Zastánce lidskosti a jeden z největších obránců a propagátor demokracie jako jediné možné státní formy.

„Kuryer Poranny“: K T.G.Masarykovi cítili jsme vždy největší úctu a ctili v něm muže nejširšího rozhledu.

„Polonia“: Napsala, že Masaryk byl jednou z nejsvětějších postav své doby. Masaryk byl taková osobnost, že lidé bez rozdílu náboženství, národnosti modlili se k Bohu, aby jej ještě zachoval při životě. Československo osiřelo, zpráva o jeho skonu vyvolala v Praze a v celé zemi hluboký otřes. I my Poláci, jako Slované i Evropané, sdílíme hluboký smutek bratrského národa a skládáme hold velikému člověku, mudrci, státníku, tvůrci samostatnosti bratrského národa, bojovníkovi za pravdu, právo, spravedlnost.

Rakouský list „Der Wiener Tag“ popsal Masaryka jako velkého státníka a politika, který měl štěstí, že mohl ve středu Evropy vytvořit republiku, která v mnoha směrech mohla jiným státům sloužit jako vzor.

„Tagblatt“: Masaryk se jako jeden z mála pustil do nerovného boje proti císařské říši. Bojoval, jak mu doba dovolila, měl svoje prostředky, kterých používal i pak jako hlava nově vzniklého státu a to „boj za pravdu“. Jeho fanatismus pravdy vzdaloval ho od demagogie a vyzvedl jeho činnost a osobnost na mravní výši, kterou nemohli popřít ani jeho nepřátelé.

Rumunská publicistika připomněla Masaryka nejen jako politika a prezidenta se smyslem pro spravedlnost s pevným rozhodováním, zastánce demokracie ve svém státě, jež mohl posloužit jako příklad pro další nástupnické státy, ale připomněla i Masaryka jako člověka.

„Vittorul“: Legendární osoba a patriarcha sousedního státu, prezident Masaryk, byl celému světu zářivým příkladem osobní skromnosti, spojené s pevným rozhodováním a vášnivou láskou k vlasti. Pro nás, Rumuny, je Masaryk nejen velkou postavou současných dějin, nýbrž také přítelem rumunského národa, osobnost, spojená s námi společnými trpkostmi a utrpením. U něho jsme vždy nalézali pomoc, kdykoliv požadavky,

zájmy a ideály Rumunů byly v souladu s požadavky, zájmy a ideály československého národa.

„*Romaia*“: Jeho dílo, Československo, se záhy stalo vzorem pro všechny nástupnické státy v střední Evropě. Vyrovnaná demokracie pronikla celou politikou Československa a také jeho vztahy k sousedním státům. Není proto divu, že jeho prestiž každým dnem stoupala. Rumuni vzpomínají se slzami v očích velkého státníka a osvoboditele spojeneckého Československa.

Sovětský list „*Pravda*“ se ke skonu Masaryka vyjádřil skromně, ale výstižně. Zemřel jeden z budovatelů samostatnosti Československé republik, s jehož jménem jsou spjaty dějiny bojů za československou nezávislost. Masaryk byl budovatelem míru v Evropě.

Švýcarský list „*National- Zeitung*“: vyzdvihl Masarykovu smrt připomenutím jeho činů nejen pro Československo, ale neopomněl i jeho skutky pro Evropu. Popsal jeho smrt jako dozvuk jedinečného, neobyčejně bohatého a vyplněného života.

„*Neue Zürcher Zeitung*“: Není již mezi námi muže, jenž dnes dovedl to, co dovedli velikáni, kteří již patří dějinám: Snažit se vši silou o světoobčanství a zároveň pečovat z hloubky duše o svůj národ.

„*Zürcher- Zeitung*“: Popsal Masaryka jako velkého učitele, kterému se podařilo být občanem celého světa a současně milovat svůj vlastní národ z nejhlubšího srdce.

Švédská publicistika „*Švédská Dagbladet*“: připomněla Masarykovu filosofii, kterou se řídil po celý svůj život i v politice. Bylo by omylem chtít Masaryka srovnávat s těmi filosofy, kteří se ve svých myšlenkách vycházejí z neosobních idejí- takové filosofie byl vzdálen. Nezapomnělo se ani na Masarykovy největší vlastnosti spojené v neobyčejnou osobnost, ohromný intelekt a ohromná vůle uskutečnit prakticky v politice svoji filosofii.

„*Dagens Nyheter*“ ve skonu velkého československého státníka, jehož heslem bylo Pravda vítězí, je cosi symbolického. Tímto heslem mínil Masaryk všechny dobré síly lidskosti, humanity, lásky k svobodě, úcty k názorům jiných, snášenlivosti a smířlivosti.

6. Závěr

V závěru své diplomové práce doufám, že se mi podařilo naplnit to, co jsem si vytkla v jejím úvodu. Práce by mohla být prvním stupínkem v poznání období relativně ne časově vzdáleném, zdánlivě přehledném a zdokumentovaném a důležitém k poznání naší současnosti.

Pokud se v dnešní době zeptáme na vznik Československa, cítí se skoro každý až dotčen, dotazem na něco tak samozřejmého. Po prostudování pramenů a literatury je mnohý z nás překvapen a ochoten souhlasit se slovy historika: „Byl to zázrak“.

Kdo, nebo co mělo při vzniku tohoto zázraku větší vliv?

Ano, první republiku můžeme zkoumat z různých úhlů, můžeme se zamýšlet nad mnoha aspekty prvorepublikového života. Mojí snahou bylo ukázat na největší osobnost doby, a to T.G.Masaryka, ukázat jeho práci nejen jako filosofa, ale především jako politika. Nebo snad prezidenta filosofa?

Soustředila jsem se také ve své práci na dobu po jeho odstoupení z funkce a na závěr života prvního prezidenta v Lánech. Snažila jsem se zachytit ohlasy na nemoc a zoufalství nad skonem Masaryka, přiblížit manifestační pohřeb a následnou reakci prostých lidí a oficiálních míst.

Budu šťastná, pokud se mi podařilo zaujmout a srozumitelnou formou přiblížit dobu a její největší osobnost, T. G. Masaryka. Byl osobností velikou, ale přesto se nám vejde do srdcí.

Seznam použité literatury

Literatura:

- Kvaček, R: *A změněn svět*, Praha 1987
- Klimek, A: *Velké dějiny zemí koruny české 1929-1938*, Praha 2002
- Klimek, A: *Velké dějiny zemí koruny česko 1918-19029*, Praha 2002
- Klimek, A: *Říjen 1918*, Praha 1998
- Mahler, Z: *Ano, Masaryk*, Praha 2002
- Kovtun, J: *Republika v nebezpečném světě*, Praha 2005
- Machovec, M: *T.G.Masaryk a naše státnost*, Praha 2000
- Kárník, Z: *České země v éře první republiky (1918-1938)*, Praha 2000
- Opat, J: *Filozof a politik T.G.Masaryk 1882-1893*, Praha 1990
- Opat, J: *T G M Evropan světoobčan*, Praha 1999
- Jandík, S: *T.G.M v Lánech*, Praha 1946
- Galandauer, J: *Vznik československé republiky*, Praha 1988
- Peroutka, F: *Budování státu, I.*, Praha 1991
- Peroutka, F: *Budování státu, III.*, Praha 1991
- Lustigová, M: *Karel Kramář*, Praha 2007

Seznam použitých pramenů

- Smetanová, J: *TGM „ Proč se neřekne pravda? “*, Praha 1996
- Kaloušová, J: *S prezidentem v Lánech*, Praha 1999
- Herben, J: *T.G. Masaryk*, Praha 1937
- Herben, I, Thiele: *Čapek K, Úsměvy T.G.Masaryka*, Příbram 1999
- Čapek, K: *Hovory s TGM*, Praha 1969
- Filipi, J: *S Masarykovými hrst vzpomínek*, Praha 1947
- Doležal, Filipi, Laichter, Herben : *Člověk Masaryk*, Praha 2002
- Hofman J, Odstrčil O: *T.G.M. Jak jsme ho viděli*, Praha 1948
- Horáková-Gašparíková, A: *Z lánského deníku 1929-1937*, Praha 1997
- Pohřeb prezidenta Osloboditele c Čsl. Rozhlase, *Rozloučení s T.G.M.*, Praha 1937
- Výbor z dokumentů, *Už víckrát nezazní tak těžce requiem*, Praha 2007
- Masaryk, T. G. M: *Cesta demokracie IV*, Praha 1997
- Kolektiv autorů, Kopta, J, Škrach V, K: *Dni žalů*, Praha 1937
- Kovtun, J, Lukeš, Z: *Pražský hrad za T.G.Masaryka*, Praha 1995

Tisk

Pražanka, číslo 673, ročník 1937, 21. září 1937, Praha
Pestrý týden, číslo 39, ročník XII, 25. září 1937, Praha
Pražský ilustrovaný zpravodaj, číslo 39, ročník 879, Praha
Lidové noviny, číslo 476, ročník 1937, 21. září 1937, Praha
Lidové noviny, číslo 283, ročník 1928, 28. října 1928, Praha
Pestrý týden, číslo 48, ročník VIII., 2. prosince 1933, Praha
Pestrý týden, číslo 51, ročník X, 21. prosince 1935, Praha
Ozvěny domova i světa, číslo 38, ročník 1937, Praha
Národní politika, číslo 343, ročník LV, 15. prosince 1935, Praha
Národní politika, číslo 347, ročník LV, 19. prosince 1935, Praha
Národní politika, číslo 252, ročník LV, 14. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 256, ročník LV, 18. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 254, ročník LV, 16. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 257, ročník LV, 19. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 259, ročník LV, 21. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 260, ročník LV, 22. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 261, ročník LV, 23. září 1937, Praha
Národní politika, číslo 255, ročník LV, 17. září 1937, Praha
Nový večerník, číslo 212, ročník XVI, 16. září 1937, Praha
Nový večerník, číslo 214, ročník XVI, 18. září 1937, Praha
Nový večerník, číslo 216, ročník XVI, 21. září 1937, Praha
Nový večerník, číslo 215, ročník XVI, 20. září 1937, Praha
Nový večerník, číslo 217, ročník XVI, 22. září 1937, Praha